

**Sven Winnell 19960209:
Samhällsplaneringens problem.
Hur ska man kunna förbättra världen?
Del 3 av 4: sid 501-645. Kap. 5-6.**

En sammanställning den 9 februari 1996 med några preliminära sidor ur ett pågående, ännu ej avslutat, forskningsprojekt om samhällsplaneringens problem.

© 1996 Sven Winnell. Fyrverkarbacken 40, 112 60 Stockholm.

5. Planeringar behövs som medel att förbättra världen. Gör bättre politiska och opolitiska planeringar och förbättra informationssystemen.

- * Samhällsplaneringens problem. Hur ska man kunna förbättra världen ?
- * Hur ska man kunna förbättra världen ?
- * Studieobjektet världen.
- * Förändringsprocesserna i världen.
- * Förändringskrafterna. Två sorters viljor, två sorters handlingar.
- * Fyra levnav villkor och fyra roller.
- * Sammanfattning av förändringsprocesserna.
- * Klassifikationssystemet. Ett system som sorterar förändringarna och deras samband.
- * Hantering av förändringsprocesserna. Planeringar.
- * Hur bör det bli ?
- * Schema med politiska och opolitiska planeringar.
- * Politiska och opolitiska planeringar.
- * Planeringsbrister och planeringsbehov.
- * Några politiska och opolitiska planeringar.
- * Något om miljöplanering.
- * Slutsatser och förslag till åtgärder. Med schema över samband och mål och medel.
- * Exempel på sektorplaneringar bland minst tusen möjliga.
- * Förbättra planeringarna och informationssystemen.
- * Klassifikationssystemets användning.

Samhällsplaneringens problem. Hur ska man kunna förbättra världen?

När man ser ut över världen finner man lätt på både nära och långt håll kriser och elände som leder till olycka för många. Går det inte att vara litet mer förutseende så att man undviker sorgligheterna? Kan man inte planera och styra utvecklingen på ett förnuftigt sätt så att man når lyckligare förhållanden? Det är utgångspunkten.

För att få svar på detta har jag bedrivit omfattande forskningsarbeten som gått efter fyra vägar:

1. Undersökningar och beskrivningar om världen och alla dess problem med tillstånd och förändringar.
2. Konstruktion och beskrivning av ett beskrivningssystem eller ett klassifikationssystem som på ett systematiskt sätt redovisar eller ger en bild av världen och dess problem. I systemet klassificeras problemen in så att de och deras samband kan förstås också att systemet kan bli ett hjälpmedel för styrningar mot framtiden.
3. Undersökningar och beskrivningar om planeringar som medel att förbättra världen och om beskrivningssystemet / klassifikationssystemet som ett hjälpmedel för planeringar.
4. Förslag om slutsatser och åtgärder som kan förbättra utvecklingen. Några påpekanden och förslag som jag menar är särskilt viktiga och av grundläggande betydelse.

Startpunkten för mina arbeten finns inom väg 3 om hur man bör planera, men för att klara ut detta har jag blivit tvungen gå tillbaka till väg 1 och sortera problemen i väg 2. De fyra vägarna bildar en logisk utredningskedja: först inventeras problemen i väg 1, sedan systematiseras de i väg 2. Därefter behandlas i 3 planering som metod att förbättra världen och klassifikationssystemet som hjälpmedel. Sist anges i väg 4 några förslag.

Hur ska man kunna förbättra världen?

Startpunkten för mina arbeten och syftet med dem finns i väg 3 om planeringar, isynnerhet samhällsplaneringar. När jag började där tornade frågorna upp sig: Vad är samhälle? Vad är planering? Vad är samhällsplanering? Hur går samhällsplanering till och hur bör det gå till? Vilka planerar och vad, var, när och hur? Vilka bör planera och vad, var, när och hur bör planeras? Vilka är samhällsplaneringens mål och medel och vilka bör de vara? När, var och hur nås målen och var, när och hur bör de nås?

Det var några grundläggande frågor som pockade på svar. Frågorna kan byggas på med flera liknande frågor. Tillsammans bildar frågorna mitt ämneskomplex om samhällsplaneringens problem.

När jag gav mig in i att reda ut allt detta upptäckte jag ganska snart att det hela lätt blev mycket trassligt. Frågorna hakar i varandra och man kommer in i cirkelresonemang. De ord och begrepp som finns för att reda ut de här sakerna är ofta mångtydiga och oklara och det gör det hela än besvärligare. Tag t ex ordet samhälle, som har många betydelser. Man talar om ett stationssamhälle, då har ordet en betydelse, man talar om fackföreningarnas samhällsansvar, då betyder samhälle något annat och politiker brukar t ex tala om att samhället bör gripa in med stödåtgärder och då betyder samhälle statsmakterna och deras förgreningar. Också ordet planering är besvärligt, det har säkerligen en dunkel innebörd för många.

För att komma runt trassligheterna har jag börjat från början och sammanfattat frågorna i en enda grundläggande fråga, nämligen:

Hur ska man kunna förbättra världen? I den frågan finns inte ordet planering med och det är helt avsiktligt. Om man binder tankegångarna för hårt till tankar om planering är det stor risk att man kommer snett. Vad det handlar om i grunden är ju att något ska förbättras och planeringar är bara hjälpmedel i strävanden att förbättra. Ett skäl till att utelämnat ordet planering i den sammanfat-

tande frågan är också att vi i världen på det hela taget kan sägas leva i ett planeringslöst tillstånd. Samhällsplaneringens första och stora problem är att det inte finns tillräckligt väl utvecklade planeringar i vilka man kan placera in de förekommande detaljproblemen.

Studieobjektet världen

Frågan om hur man ska kunna förbättra världen rymmer bl a två viktiga dimensioner: tid och rum. Ordet förbättring antyder en förändring i tiden och ordet världen anger en rumsdimension.

För att få ett väl avgränsat ämne för mina undersökningar har jag avgränsat ett studieobjekt, "världen", som består av ett rumsavsnitt och ett tidsavsnitt. Rumsavsnittet består av ett skikt kring jordytan där människorna och annat levande på jorden lever och verkar och som jag kort kallar biosfären - här inbegrips människornas verksamheter i rymden. Tidsavsnittet är tiden mellan år -3000 och år+3000. I astronomiskt perspektiv är det ett litet studieobjekt, för en enskild människa ett stort, men det är det man behöver för att få ordning på problemen.

Tidpunkten -3000 motsvarar den historiska tidens början och tidpunkten +3000 har tillkommit genom tillägg av 1000 år till dagens årtal. Rumsavsnittet kan delas upp i världsdelar, stater, kommuner etc och tidsavsnittet kan delas in i perioder på olika sätt.

Det som hänt före den historiska tiden är i mitt sammanhang inte särdeles intressant och inte heller det som händer efter år 3000. Jag räknar med att jorden som planet, geologiskt och astronomiskt sett kommer att bestå oförändrad i många tusen år framöver.

Det valda rums- och tidsavsnittet bildar ett system. I systemet förekommer krafter och förändringsprocesser. Krafterna som går in i och ut ur systemet är i sammanhanget ganska ointressanta varför systemet praktiskt taget kan ses som ett slutet system. I det stora slutna systemet kan man finna många olika delsystem, som kan ses som

öppna system, dvs det finns krafter både i och mellan delsystemen. Delsystemen kan vara avsnitt i tiden, t ex världen under forntiden, eller i rummet, t ex Europa, eller i både tiden och rummet, t ex Sverige under 1996.

Förändringsprocesserna i världen

Frågan är nu: vad har hänt i det stora slutna systemet, hur kommer det troligen att gå i framtiden om inga nya initiativ tas och hur borde det gå? Tanken att det borde gå på något sätt bygger på föreställningen att man kan styra utvecklingen, påverka förändringsprocesserna. Processerna hålls igång av krafter och frågan blir: vilka krafter är det som verkar ?

Förändringskrafterna. Två sorters viljor, två sorters handlingar

Inom naturvetenskaperna räknar man för närvarande med att det finns fyra olika slags krafter eller "växelverkande krafter" som det heter. De fyra krafterna verkar i och mellan atomerna. Men atomerna bygger ibland ihop sig till organismer som vi kallar levande. De högsta organismerna rymmer något man kan kalla viljekrafter, som helt eller delvis styr organismernas verksamheter mot omgivningen. Det är i detta sammanhang lämpligt att dra en gränsmellan människorna å ena sidan och djuren och växterna å den andra och räkna med att viljekrafter finns bara hos människor. Krafterna som hör samman med den döda materien och med djuren och växterna betraktar jag som naturkrafter.

Något förenklat vill jag påstå att naturkrafterna dominerade under den förhistoriska tiden och att de krafter som grundas på människornas viljor och handlingar dominerat under den historiska tiden. Människorna har under den historiska tiden i stort sett varit världens herrar, och det utan att vanligen veta om det. Hur det kan och bör gå i framtiden beror i högsta grad på människor som krafter i utvecklingen.

Naturkrafterna är i grunden stabila och opåverkbara, men kan utnyttjas av människor. Naturkrafternas medverkan i förändringarna är intressanta bara i den mån de

kan påverkas, och påverkan kommer in i kraftspelen genom människornas verksamheter.

I det stora slutna systemet svarar alltså människorna för de avgörande förändringskrafterna. De förändrar världen genom sina viljor och handlingar. När det gäller viljorna kan man räkna med två viktiga grupper: individernas viljor och kollektiva viljor. En av de viktigaste uppfinningarna människorna gjort är demokratins princip, som innebär att människorna i viss mån kan komma överens om gemensamma viljor, dvs kollektiva viljor.

Forskningsarbetet har bedrivits utifrån antagandet att demokratins princip är önskad och bra. Man får då:

- individernas viljor och
- de kollektiva viljorna så som de kommer till uttryck i de politiska-demokratiska styrningarna.

Handlingarna som följer av viljorna är i princip av två slag:

- ekonomiska-teknologiska handlingar som syftar till praktisk-materiell-kroppslig nytta och
- kulturella-handlingar-informationshandlingar som syftar till psykisk nytta.

Fyra levnadsvillkor och fyra roller

Människornas levnadsvillkor beror av eller bestäms av fyra föränderbara faktorer:

- individens kroppsliga förhållanden, dvs individens kroppsliga status och personliga hjälpmedel för de kroppsliga behoven,
  - individens psykiska förhållanden, dvs individens olika psykiska tillstånd och aktiviteter, individens inre verklighet,
  - individens fysiska miljö-fysiska samhälle,
  - individens sociala miljö- sociala samhälle.
- Viljorna och handlingarna i det förgångna har lett till dagens levnadsvillkor. Man kan anta, att människorna avser att viljorna och handlingarna ska leda till förbättringar av levnadsvillkoren, men sambanden är så komplicerade att effekterna inte säkert stämmer med avsikterna. Viljorna påverkar direkt och indirekt handlingarna, men handlingarna påverkar också direkt och indirekt viljorna, viljorna förändras. I en demokrati deltar individerna i styrningarna av

samhällsförändringarna genom att delta i formuleringarna av de kollektiva demokratiska-politiska viljorna men är samtidigt styrda av de kollektiva viljorna. Alla har inte samma avsikter.

För att få ordning på krafternas samspel måste man studera individernas verksamheter och mål i olika roller. Det ytterstamålet för individen är att söka i individens inre verklighet. Individens kroppsliga förhållanden och fysiska och sociala miljöer är medel för individens upplevelse av sin situation, medel för tillfredsställelse och välbefinnande. Men individens inre verklighet med bl a kunskaper och värderingar är också medel för upplevelse och tillfredsställelse och medel för att påverka den yttre verkligheten och då bl a påverka individens kroppsliga och psykiska förhållanden och fysiska och sociala miljöer.

I dagens långt utvecklade samhällen är individerna mestadels specialiserade, de har en arbetstid med speciella arbeten och en fritid. Större delen av tiden kan ses som fritid. En mindre del av tiden går till arbete i de gemensamma förvärvslivssystemen. I Sverige idag är ca 90% fritid och ca 10% förvärvstid.

Individerna har fyra viktiga roller:

- A. Huvudroll: allmän levnadsroll lekmanaroll-fritidsroll.
  - A1. Att i största allmänhet leva med kropp och psyke i de fysiska och sociala miljöerna med de möjligheter och innanför de ramar som ges av de politiska styrningarna.
  - A2. Att påverka de politiska styrningarna som direkt eller indirekt styr individernas kroppsliga och psykiska förhållanden och fysiska och sociala miljöer.
- B. Biroll: förvärvslivsroll-expertroll-yrkesroll
  - B1. Att hitta lämplig plats i de gemensamma förvärvslivssystemen och göra arbetet med hänsyn till egna egoistiska krav.
  - B2. Att sköta arbetsuppgifterna i förvärvsarbetet med hänsyn till vad de övriga samhällsmedlemmarna kan begära att få utträttat i den gemensamma arbetsfördelningen.

Viljorna och handlingarna blir olika för de olika rollerna och likaså krav och önskemål ifråga om individernas kroppsliga och psykiska förhållanden och fysiska och sociala miljöer.

Individens viktigaste roll är A1. Rollen A2 är medel för A1, men är så viktig att den också kan ses som en del av livet i A1. Rollen B är en viktig förutsättning för A1, den ger bl a pengar till verksamheterna i A. B1 är under individens aktiva år ett viktigt komplement till rollen A1, en individs förvärvsarbete kan på olika sätt berika hennes totala livssituation, berika rollen A1. Rollen B2 är ett medel för det gemensamma samhället och kommer indirekt individen till nytta genom samhällets totalutbud av varor och tjänster.

Sammanfattning av förändringsprocesserna

Sammanfattningsvis är det så att förändringsprocesserna i världen hålls igång av människorna. De förändrar genom fyra typer av förändringsverksamheter, de åstadkommer fyra typer av levnadsvillkor och har verksamheter i fyra olika roller. Det är tolv komponenter som påverkar varandra och som ger 144 olika grundläggande samband. Specificerar man komponenterna ökar sambandens antal mycket snabbt.

Samband finns på många sätt och inom och mellan olika delsystem på många olika storleksnivåer. Det finns t ex samband i delsystemet Sverige och mellan Sverige och världen för övrigt, och t ex mellan individer och grupper. Ska man kunna förbättra världen måste man få grepp om sambanden mellan verksamheterna. Klassifikationssystemet är upplagt så att sambanden utåt från grupperna blir i möjligaste mån enkla och lättförståeliga. Världen är ett dynamiskt system som ständigt förändras genom människorna.

Klassifikationssystemet. Ett system som sorterar förändringarna och deras samband.

Som framgår av det föregående förändras världen genom ett kraftspel som byggs

upp av människornas verksamheter. Kraftspelet ger olika tillstånd och fördelningar för olika personer och olika miljöer på olika ställen i rummet och vid olika tidpunkter i tiden. Levnadsvillkoren kan beskrivas i verksamhetstermer.

De som känner sig kallade att vara med att förändra världen, bl a de som kallar sig samhällsplanerare, har att studera kraftspelet och ge förslag om hur det bör påverkas. För att kunna ge goda förslag måste man ha klart för sig hur påverkningar fortplantar sig i kraftspelskedjorna. Det uppgjorda klassifikationssystemet sorterar kraftspelets verksamheter och deras samband så att man kan få grepp om orsaker till olika situationer och grepp om effekter av olika åtgärder.

Det uppgjorda klassifikationssystemet innehåller 9 huvudområden med fasta nummer 1-9 och uppbyggda med utgångspunkt från förändringskrafterna. Huvudområdena delas i 90 större delområden 10-99 och i mindre delområden enligt en decimalprincip. Eftersom främst människorna genom sina viljor och handlingar styr utvecklingen i världen bygger systemet på människornas verksamheter i form av bl a viljor och handlingar.

Hantering av förändringsprocesserna. Planeringar.

Jag har beskrivit världen och dess problem och ordnat ihop dem i ett klassifikationssystem som innehåller två viktiga saker: människornas verksamheter inom olika områden och människornas sambandsverksamheter mellan dessa områden. Klassifikationssystemet ger en systematisk, sammanhängande bild av samhällets tillstånd och förändringsverksamheter och en bild av hur de många olika förändringsverksamheterna påverkar varandra. Systemet bildar ett nät av verksamheter som förändrar världen.

Klassifikationssystemet är ett hjälpmedel, men det behövs också ett annat hjälpmedel, planeringar. Planeringar är verksamheter som går ut på att finna vad man bör vilja och innehåller följande fyra planeringsmoment som kan redovisas på många olika sätt

alltefter omständigheter i varje planeringsfall:

- * Hur var det? Kunskaper och erfarenheter från det förgångna.
- * Hur är det? Riktiga kunskaper om rådande förhållanden.
- * Hur kan det bli? Vilka alternativ är möjliga i framtiden?
- * Hur bör det bli? Vilket eller vilka alternativ bör man välja?

Inom forskningsarbetet har gjorts en särskild katalog över verksamheter, med ca 200 uppslagsrubriker för olika delområden.

I katalogen har förts in personer, organisationer o d som är verksamma inom områdena och verksamma med frågor om hur det var och är, kan bli och bör bli. Med hjälp av klassifikationssystemet, planeringar och en sådan katalog kan man finna de viktiga frågorna och finna hänvisningar till personer och organisationer som kan ge svar och som man vill påverka.

Man kan förändra världen genom att förändra verksamheterna och världen kan då bli bättre eller sämre, bli bättre för några och sämre för andra. Vill man förbättra världen för alla måste man ha en gemensam värderingsprincip, och den principen finns i den förforskningsarbetena valda förutsättningen att demokratins princip är önskad och bra. Demokratins ide representerar en maktfördelnings- och beslutsprincip. Demokratins fördelningsprincip är jämlikheten.

Men det är uppenbart att världens människor inte är mogna för någon fullständig jämlikhet och därför blir principen snarare "ökad jämlikhet". Under alla förhållanden bör alla förändringsåtgärder undersökas med hänsyn till effekterna på jämlikheten i väsentliga avseenden.

Hur bör det bli?

Det slutliga målet finns i sektor 13 med individernas inre subjektiva upplevelser av sin situation och bl a av jämlikhet. Men de inre upplevelserna påverkar viljorna och blir då också medel för förändringar. Både sedda som mål och som medel bör upplevelserna vara grundade på riktiga uppfattningar om världen, en mycket betydande komplikation. Man kan få grepp om föränd-

ringskrav om man jämför de fyra väsentliga levnadsvillkoren: individernas kroppsliga och psykiska förhållanden och fysiska och sociala miljöer.

Andra verksamheter än de slutliga upplevelseverksamheterna är både delmål och medel beroende på från vilket håll man ser dem. Det är inte alltid möjligt eller nödvändigt att undersöka åtgärders inverkan på de subjektiva slutupplevelserna, men man bör i möjligaste mån undersöka åtgärders inverkan på objektiva konstaterbara jämlikhetsförhållanden i de fyra väsentliga avseendena.

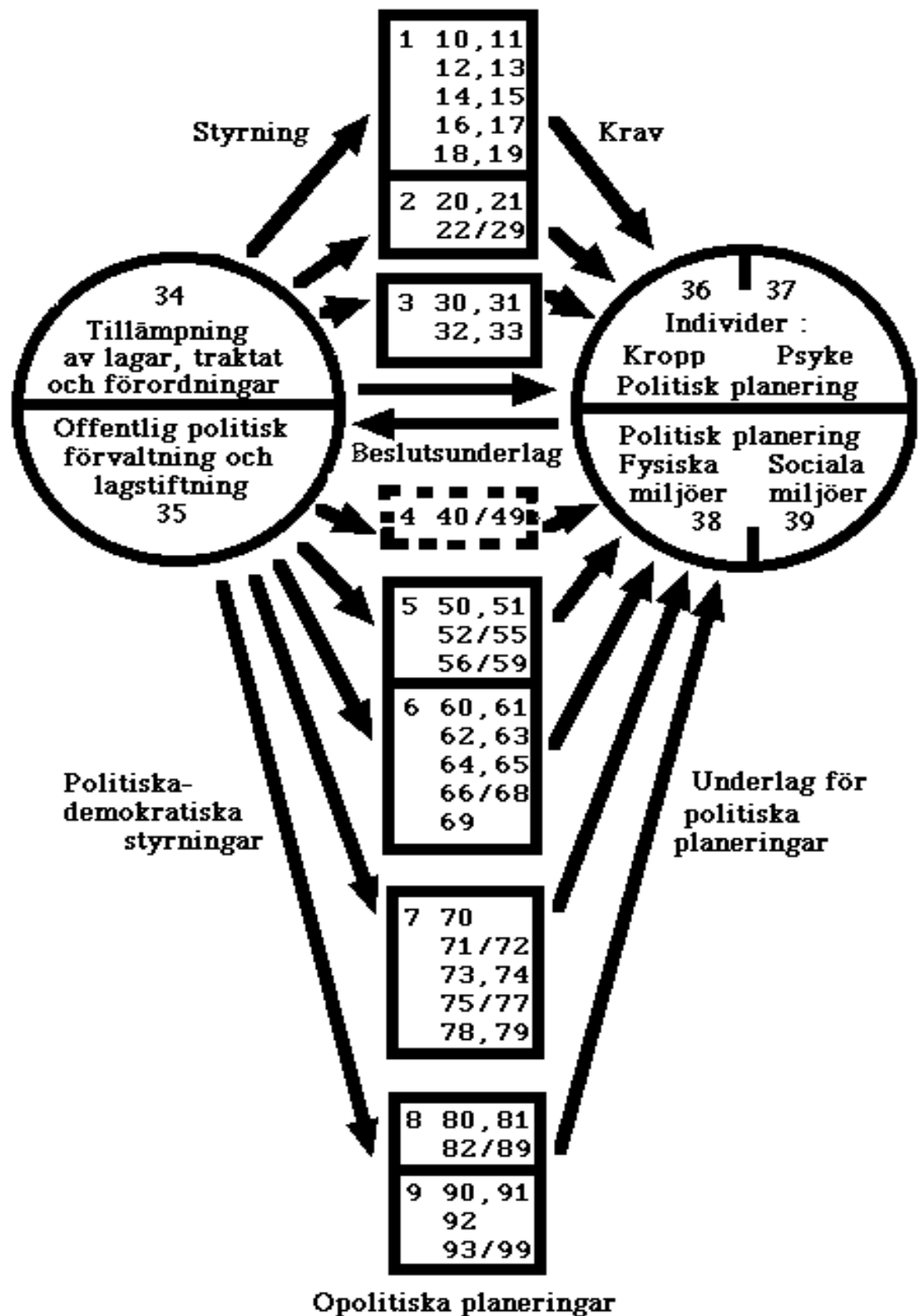
Individens kroppsliga förhållanden och utveckling beror av de fysiska miljöerna och av de sociala miljöerna samt av de sociala miljöernas styrningar av de fysiska miljöerna och deras styrningar av individens plats i de fysiska miljöerna och i de sociala miljöerna.

Fördelningar genom marknadsmekanismer o d kan i viss utsträckning vara lämpliga inom ramar för politiska styrningar. En medveten styrning av de fysiska och de sociala miljöerna kan dock ske endast i liten mån genom marknadsmekanismer, varför miljöerna i hög grad måste styras genom politiska styrningar.

Även om individernas viljor är grundläggande motorer i förändringarna-förbättringarna så finns den viktigaste makten att förändra i området för de kollektiva viljorna - de politiska styrningarna. Individerna kommer och går, dvs de föds och dör, men de kollektiva viljorna består och tar sig uttryck bl a i lagar som överlever individerna. Individerna är med och förändrar de kollektiva viljorna-lagarna etc, men var och en föds in i samhällen med kollektiva viljor som föregående generationer åstadkommit.

Vare sig vi vill det eller inte är vi i de demokratiska länderna fångade i demokratins ambitioner att styra medborgarnas levnadsvillkor genom politiska styrningar. Den viktigaste planeringsuppgiften blir att förbättra de politiska styrningarna. Dagens demokratier är alltför mycket grundade på blinda viljor. Demokratien bör bli mer medveten och kunskapsbaserad.

Schema med politiska och opolitiska planeringar

Planering: Hur var det? Hur är det? Hur kan det bli? Hur bör det bli?

Område 4: bakgrunden med pilarna med samband mellan områden.

Politiska och opolitiska planeringar.

Huvudområde 3 gäller politik och demokratiska styrningar. Delområdena 30/34 gäller statistik, statsvetenskap och juridik o d, område 35 gäller lagstiftningsverksamheter och andra politiska styrningsverksamheter. Områdena 36/39 är områden för verksamheter som går ut på att planera de politiska styrningarna, varvid gäller att planeringarna är upplagda kring tillstånd och förändringar beträffande:

- * 36 individernas kroppsliga förhållanden
- * 37 individernas psykiska förhållanden
- * 38 de fysiska miljöerna
- * 39 de sociala miljöerna

36/39 bildar tillsammans en grupp planeringsvetenskaper. Planeringarna där kan ske på olika nivåer och för olika rums- och tidsavsnitt. Planeringarna i 36/39 kallas här politiska planeringar till skillnad från planeringar inom andra områden, som kallas opolitiska.

I planeringsverksamheterna i 36/33 ingår bl a det statliga utredningsväsendet, som producerar SOU-betänkanden. Det finns redan många planeringsverksamheter som ägnar sig åt frågor om hur de kollektiva viljorna - de politiska-demokratiska styrningarna har varit, är, kan vara och bör bli, men de förekommande utredningarna är för det mesta tillfälliga och föga samordnade och tycks ofta vara alltför ovetenskapliga.

Utredningarna i 36/39 måste använda sig av forskningar-undersökningar-planeringar som görs eller borde göras i områdena 10/35 och 40/99. Om det inte finns goda undersökningar i de facken blir planeringarna i 36/39 troligen dåliga. I områdena 10/35 och 40/93 bör bedrivas delplaneringar huvudsakligen inom ramarna för de politiska styrningarna. I de opolitiska planeringarna i 10/35 och 40/93 kan man dock upptäcka behov av att ändra de politiska styrningarna, och då får man skicka impulser till de politiska planeringarna om det. Man kan säga att de opolitiska planeringarna gäller detaljområden och de politiska planeringarna övergripande samordnande planeringar som ligger som underlag för de politiska makthavarnas beslut.

De politiska planeringarna bör pågå kontinuerligt och det bör ständigt pågå ett utbyte mellan de politiska och de opolitiska planeringarna, så att man alltid har ett aktuellt och bra underlag för både politiska beslut och andra beslut.

Planeringsbrister och planeringsbehov.

Inom alla delområden 10/35 och 40/93 förekommer på olika sätt många opolitiska planeringar, som är fullständiga eller ofullständiga. Planeringsverksamheterna bedrivs av enskilda men framförallt av organisationer av många olika slag, både privata och offentliga. Allmänt gäller att samordningarna som görs mellan de många planeringarna tycks ofullständiga och svåröverskådliga. Det finns i Sverige tusentals organisationer som är intressanta i sammanhanget.

Bland alla organisationerna finns de politiska partierna, som kan anses ha sin största uppgift i att planera de politiska styrningarna och ge förslag om dem. De har alltså sin verksamhet främst inom områdena 36/39. Men det är lätt att konstatera att de politiska partierna både i Sverige och annorstädes har dåliga planeringar. Man kan säga att människorna i världen på det hela taget lever i ett planeringslöst tillstånd. Samtidigt står det klart att mänskligheten står inför mycket stora styrningsproblem som bara kan lösas väl med hjälp av planeringar - som alltså på det hela taget inte finns. Det i Sverige rådande sk politikerföraktet har naturligtvis sin grund i att de politiska partierna och politikerna inte löser sina uppgifter på ett bra sätt.

Hur stor skickligheten än är hos dem som sköter de opolitiska planeringarna kan utvecklingen inte bli bra om inte de politiska planeringarna sköts väl. Det finns i Sverige inte politiska planeringar som tillräckligt väl kan fånga upp impulser från de opolitiska områdena och omsätta dem i goda planeringar. Sak samma kan antas gälla utanför landet. De politiska planeringarna bör förbättras, men också de opolitiska planeringarna behöver betydande förbättringar, så att de kan ge underlag till de politiska planeringarna.

Det går att göra listor på brister och behov. Här ska nu bara nämnas att många åtgärder behövs inom områdena för forskning, utredning, planering, utbildning och information. Bland annat behövs det en svensk världsplanering som underlag för svenska beslut. Man bör också få igång planeringar om de sociala miljöerna, planeringar som nu knappast alls finns, men som borde finnas. De politiska planeringarna bör rustas upp. Förekommande planeringar är ofta endast kortsiktiga och bör kompletteras med mer långsiktiga.

Några politiska och opolitiska planeringar.

Alla områdena 10-99 bör planeras och samordnas i sammanfattande planeringar som i följande exempel. Kom ihåg att planeringar går ut på att ge svar på frågor om hur det var, hur det är, hur det kan bli och hur det bör bli, och skilj noga mellan politiska planeringar, som avser planeringar av de politiska styrningarna och opolitiska planeringar, som avser planeringar inom ramar för de politiska styrningarna.

10/19 Opolitisk planering av individernas inre verkligheter, psykiska tillstånd och psykiska processer. Opolitiska övergripande planeringar av kunskapsbehov, planeringsbehov, forskningsbehov och utbildnings- och informationsbehov o d.

20/29 Opolitisk planering av framtidsvisionära verksamheter o d

30/39 Opolitisk planering av politiska verksamheter o d.

36 Politisk planering om politiska styrningar av individernas individuella kroppsliga förhållanden.

37 Politisk planering om politiska styrningar av individernas individuella psykiska förhållanden.

38 Politisk planering om politiska styrningar av de fysiska miljöerna.

39 Politisk planering om politiska styrningar av de sociala miljöerna.

40/49 Opolitisk planering om samband mellan verksamheter.

55/59 Opolitisk planering av naturforskning.

63/69 Opolitisk planering av individernas kroppsliga förhållanden med planering av ekonomiska-teknologiska verksamheter.

70/99 Opolitisk planering av kulturella och informationsverksamheter o d

70/79 Opolitisk planering av miljöer och delar därav.

71 Opolitisk översiktlig planering av fysiska miljöer.

72 Opolitisk planering av byggnader och anläggningar.

73/78 Andra delar i de fysiska miljöerna

79 Opolitisk planering av sociala miljöer och delar därav.

80/93 Opolitisk planering av språkliga och litterära verksamheter.

Av alla dessa behövliga planeringar finns i mer utvecklade former mest bara de opolitiska planeringarna av de fysiska miljöerna. De planeringarna kan dock inte skötas särdeles väl eftersom de är beroende av de övriga planeringarna, vilka huvudsakligen inte finns i goda etablerade former.

Något om miljöplanering.

Bland områdena skiljer sig 71/78 och 79 från de andra därigenom att de innehåller verksamheter som planerar fysiska miljöer och som planerar eller snarare borde planera sociala miljöer.

Miljöplaneringarna i 71/78 och 79 är opolitiska och styrs genom de politiska planeringarna i 36/39, som är överordnade alla opolitiska planeringar. De opolitiska miljöplaneringarna i 71/78 och 79 är beroende av planeringarna i alla områdena 101-999, men har knappast några maktmedel som ger planeringarna rätt att få del av planeringarna i 101-999. Genom de nämnda opolitiska miljöplaneringarna kan man styra huvudsakligen endast byggnadsverksamheterna i 69, andra verksamheter än 69 kan i viss mån styras indirekt genom utformningen av de byggnader och anläggningar som verksamheterna behöver, men det är mycket ofullständiga styrningar. Planeringarna av de fysiska miljöerna i 71/78 har svaga effekter på samhällsförändringarna. Mot detta står att alla verksamheter kan styras så mycket man önskar genom de politiska planeringarna i 36/39, eftersom de är underlag för den demokratiska apparatens beslut i 34/35.

Tragiskt nog är de politiska planeringarna i 36/39 svagt utvecklade och följderna av det är kriser och elände. Karakteristiskt för dem som planerar de politiska planeringarna är att de är dåliga på planering och har oklara planeringshorisonter, dvs framtida tidpunkter, vanligen går de inte tillräckligt långt in i framtiden.

För att kunna göra goda planeringar med avlägsna tidshorisonter av svenska förhållanden måste man ha klart för sig Sveriges och svenskarnas plats i världen i framtiden, man bör därefter starta en svensk världsplanering som bakgrund till utvecklingen av Sverige. Intressant är då framför allt varor och tjänster som går över gränserna och skapar resurser för utvecklingen i Sverige.

På en lista finns ett femtiotal exempel på planeringar av betydelse för utvecklingen i framtiden. De förtecknade planeringarna kan delas upp i mindre områden enligt klassifikationssystemet. Att ta reda på exakt vad som ska undersökas i olika planeringsfall ingår i planeringsverksamheterna.

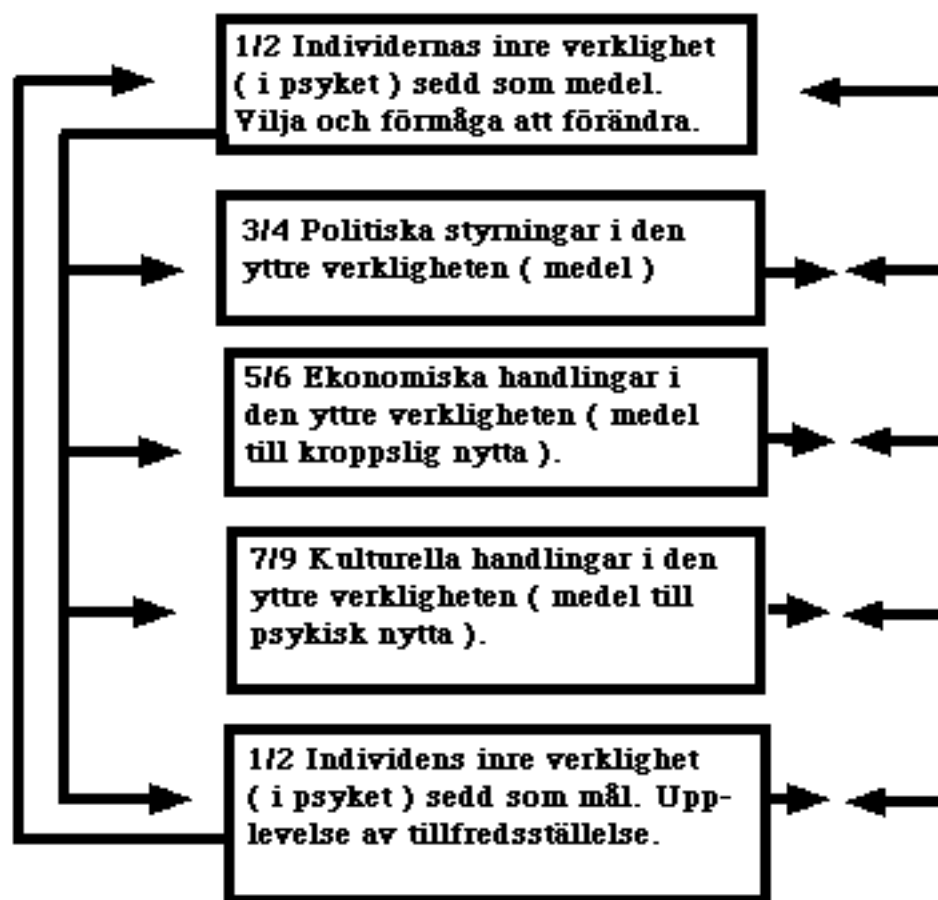
Slutsatser och förslag till åtgärder.

Vill man förbättra världen måste man samtidigt arbeta på förbättringar på många olika områden. De många områdena kan sammanfattas i de fyra områdena 1/2, 3/4, 5/6 och 7/9.

Alla dessa fyra områden gäller medel för att nå mål, men 1/2 och endast 1/2 gäller också ett slutmål.

De fyra områdena påverkar alla varandra och påverkar alla direkt och / eller indirekt slutmålet. Det finns behov av förbättringar på alla områdena. Man kan säga att områdena bildar länkar i en kedja som leder till målet, varvid som vanligt gäller att ingen kedja är starkare än den svagaste länken.

Man kan förenklat teckna sammanhangen på följande sätt.

Schemat gäller för både individer, individgrupper, samhällen och grupper av samhällen. Det gäller också för verksamhetssektorer och för geografiska områden av olika storlekar och kan användas för tidsintervall av olika längd.

Exempel på sektorplaneringar bland minst tusen möjliga. Planering av:

10	Övergripande och ledande filosofiska verksamheter o d
101	Allmänna bibliografiska verksamheter. Litteraturregistrering
102	Allmänna biblioteksverksamheter o d. Litteratursökning
103t 5	Övergripande verksamheter om kunskapsvärdering, forskningsbehov o d
106	Övergripande filosofiska verksamheter om ekonomiska verksamheter
107	Övergripande filosofiska verksamheter om utbildning o d
108	Övergripande samhällsbeskrivande verksamheter o d. Samhällskunskap
109	Verksamheter om filosofihistoria o d. Lärdomshistoria.
11/19	Individens filosofiska och psykologiska verksamheter o d
11	Individens lager av kunskaper och erfarenheter o d
12	Individens visioner, framtidsvisioner o d
13	Individens känslor, värderingar, inre upplevelser o d
14	Individens ideologi - uppfattningar om stora sammanhang
15	Individens psykiska mekanismer. Psykologi o d
16	Individens logik o d. Vetenskapsteori o d
17	Individens moral - uppfattningar om sociala beteenden o d
18/19	Filosofernas (individernas) allmänna beskrivningar av egna uppfattningar
20/29	Religiösa verksamheter o d. Allmänna framtidsverksamheter. Framtidsstudier
30/39	Politiska vetenskaper och verksamheter. Politiska planeringar
40/49	Verksamheter rörande mellanfackliga samband. Sambandsforskning.
50/59	Naturforskningsverksamheter
60	Övergripande verksamheter om ekonomiska-teknologiska verksamheter
61	Hälsa- och sjukvård, hygien och räddningsverksamheter o d
611t 2	Anatomi- och fysiologiforskning o d
613	Hygienråd om enskild hygien och livsföring o d. Hygienforskning.
614	Sjukvårdsorganisation, offentliga hygienföreskr. Räddningstjänst o d
615	Läkemedelsbehandlingar, sköterskevård, fysikalisk terapi o d
616	Sjukdomsdiagnostik. Allmänna läkarverksamheter o d
617t8	Speciella läkarverksamheter, kirurgiska behandlingar o d. Tandläkare.
619	Veterinärverksamheter o d
62	Ingenjörsverksamheter (beräkningar, ritningsarbete o d)
63	Biologisk produktion. Jordbruk, skogsbruk, jakt o fiske o d. Naturvård.
64	Hushållsverksamheter o d, enskilda och kollektiva.
641t2	Mathållning: matlagning, matsservering o d
643	Organisation av boende, personalrum o d
644	El-, gas-, värme-, vatten- och hygienförsörjning o d. Avfall
645t6	Inventarieskötsel. Personlig hygien. Klädustrustning o d
647	Hushållsbudgetverksamheter o d. Fastighetsekonomi
648	Städnings-, rengörings- och tvättverksamheter o d
649	Personvård, barnskötsel, hemsjukvård o d. Allmän hemvård
65	Distributions- och kommunikationsverksamheter o d
651	Kontorsarbete, skriv-och registreringsarbete o d. Allmän datoranverksamh.
652	Allmän civil offentlig opolitisk förvaltning Militära verksamheter
653t5	Handels- och televerksamheter. Förlagsverksamheter o d
656	Transportverksamheter o d, post, resebyrå och lagring o d
657	Penningverksamheter. Bank, försäkring, bokföring, skatter o d
658t9	Allmänna företagsekonomiska verksamheter. Arbetsförmedling. Arbetsorganisation
66/68	Tillverkning av hantverks- och industrivaror
69	Tillverkning-byggande av byggnader och anläggningar o d
70	Allmänna övergripande konstverksamheter o d som rör 71/79
71	Övergripande formgivning av fysiska miljöer o d
72	Formgivning av byggnader och anläggningar o d
73/78	Formgivning av föremål, bilder, tecken, ljud o d, bl a musik
79	Formgivning av beteenden och sociala miljöer. Nöjen. Sport. Lek
80	Allmänna språkliga verksamheter
81/89	Skönlitterära och litteraturhistoriska verksamheter o d
90/93	Allmänna historieskrivande och geografiska verksamheter o d

Förbättra planeringarna och informationssystemen.

Man kan gott säga att alla mänskliga verksamheter behöver ändras i ett eller flera avseenden: kvalitet, kvantitet eller fördelning med hänsyn till jämlikhet. Observera att verksamheter kan både utgöra och förändra levnadsvillkoren. Innan man förändrar bör man veta om förändringarna leder till förbättringar eller ej. Man bör först undersöka vad man bör vilja, dvs man bör planera, dvs undersöka hur det var och är, kan bli och bör bli.

Planeringar är kunskaps- och informationsprocesser som är framtidsinriktade. Det finns i princip två olika sätt att angripa framtidsproblemen och i väl utförda planeringar bör de två angreppssätten användas i kombination och växelvis:

- * man utgår från nutiden och undersöker konsekvenserna i framtiden av förekommande och eventuellt ändrade styrningar,
- * man utgår från förslag om framtida tillstånd och undersöker vilka styrningar som nu behövs för att nå de föreslagna framtida tillstånden.

Planeringsverksamheter är delvis forskningsverksamheter men skiljer sig från sådana därigenom att i planeringsverksamheter ingår normativa element om hur det bör bli, vilka i princip inte finns i ren forskning. Viktiga element i planeringar är att göra tydliga framidsvisioner om hur det bör bli. Utan tydliga medvetna visioner kan framtiden inte byggas medvetet.

Samhällsplaneringens problem är kort sagt: Den verksamhetsstruktur och den samverkansstruktur som klassifikationssystemet motsvarar: hur har den varit, hur är den, kan den bli och hur bör den bli - sett i jämlikhetsperspektiv. Ska man gemensamt kunna åstadkomma en bättre framtid i världen måste man ha gemensamma framidsvisioner, det kräver gemensamma viljor och gemensamma planeringar. I en demokrati är alla medansvariga för utvecklingen och får försöka bilda sig uppfattningar och ta ställning och försöka påverka verksamheterna inklusive samverkansverksamheterna i lämplig riktning. I en demokrati är det viktigt att alla medborgare

är så väl informerade att de kan delta i styrningarna mot framtiden. Det ställer stora krav på informationssystemen.

Resonemangen leder till att man bör göra allt som är möjligt för att till alla genom utbildning och information sprida ut kunskaper om världsförbättringsproblemen, dvs kunskaper om hur det var och är, kan bli och bör bli. För att ha något att sprida ut måste man hålla igång forskningar, utredningar och planeringar. För att hålla ihop allt detta måste man hålla igång även kontinuerliga planeringar om forskning, utredning, utbildning, information och planeringar.

Planeringar bör finnas dels för en mängd ämnesområden-verksamhetsområden, dels för geografiska områden av olika storlekar. För alla planeringar bör finnas flera framtida tidshorisonter. Både tillstånd och framför allt processer bör planeras. Man bör alltså ha planeringar för tillstånd i rummet vid olika tidpunkter och planeringar för processer som fördelar i rummet och förändrar med tiden.

Man bör noga skilja mellan planeringar och beslut. Planeringar är beslutsunderlag. När alla fått alla informationer i planeringsprocesserna ska allas åsikter slussas igenom i hierarkierna till dem som fått makt att besluta, och det är också informationsprocesser som ingår i samhällsplaneringens problem.

Till problemen hör också informationsprocesserna från beslut till det slutliga verkställandet. Samhällsplaneringsprocesserna bildar ett jättelikt informationssystem som rymmer alla informationsflöden. Isjälva verket är det så att de förekommande informationsprocesserna bildar eller utgör de förekommande planerings- och beslutsprocesserna.

Samhällsplaneringsprocessernas och beslutsprocessernas problem kan ses som en mängd informationsproblem med ca 6 miljarder personers, dvs världsbefolkningens, inre informationsproblem i psykiska processer och ett yttre informationsproblem med informationsutbyten mellan alla dessa personer. Samhällsplanering innebär bl a konstruktion av förslag till framtider, då det

konstruktiva arbetet utförs i de psykiska processerna med hjälp av kunskapsmaterial som tillkommer genom både inre och yttre informationsflöden.

Förändringsprocesserna hålls igång av informationsflöden i och mellan människorna, och därför övergår förändringsproblemen och samhällsplaneringens problem i ett stort problem om produktion och spridning av kunskaper och värderingar, som leder till handlingar som förändrar världen.

Vill man förbättra världen bör man i första hand förbättra individernas inre verkligheter och viljor och förbättra de politiska-demokratiska styrningsprocesserna. Det kan man göra genom åtgärder på planerings-, forsknings-, utrednings-, utbildnings- och informationsområdena.

Klassifikationssystemets användning.

Det uppgjorda systemschemat är ett analysinstrument och ett hjälpmedel vid intellektuellt konstruktionsarbete eller syntesarbete och då bl a ett hjälpmedel vid systematiserings- och sorteringsarbeten av olika slag, vid kunskapssökning, kunskapsproduktion och kunskapsspridning, vid arbeten med att göra förslag och beskriva och vid beslut i olika frågor där man vill vara säker på att man fått med alla synpunkter.

Schemat beskriver förändrings- och fördelningsprocesserna i biosfären-världen, verksamheterna som ingår i processerna och de problem verksamheterna avser att lösa. Det viktigaste med systemet är att alla verksamheter och samband i princip är med och att det inte finns några andra samband än de som kan utforskas med hjälp av systemet. Det mest väsentliga är fullständigheten som gör att man framför allt kan utforska kunskapsbrister.

Arbetet om samhällsplaneringens problem vänder sig till dem som har makten över förändrings- och fördelningsprocesserna på olika nivåer och i synnerhet på de politiska nivåerna. Eftersom Sverige är en demokrati har i princip folket makten. Arbetet vänder sig därför till folket, men då den sk representativa demokratin tillämpas har de förtroendevalda politikerna makten och arbetet

vänder sig därför främst till dem. Men det vänder sig också i hög grad till alla som på ledande sätt på opolitiska nivåer medverkar vid förändring av individernas kroppsliga och psykiska förhållanden och deras fysiska och sociala miljöer, och de finns inom alla delar av systemet. Förut har nämnts att de förekommande informationsprocesserna bildar eller utgör de förekommande planerings- och beslutsprocesserna. Därför vänder sig arbetet i hög grad till alla som sysslar med utbildning och information. Eftersom samhällsförändringarna i så hög grad beror av informationsprocesserna borde systemet vara intressant för demokratiska utbildningsministrar, som får följande råd: Styr bibliotek, informationsförsörjare o d, planerare, forskare, forskningsråd o d, skolledningar och andra organ på planerings-, forsknings-, utbildnings- och informationsområdena med utgångspunkt från krav som kan ställas med hänsyn till samhällsplaneringens-framtidsplaneringens problem i en demokratisk värld. Mer konkret betyder det att kunskapslagring, kunskapsproduktion och kunskapsspridning bör läggas upp i enlighet med vad som framförts i redogörelserna för forskningsarbetet om samhällsplaneringens problem.

Syftet med redogörelserna för forskningsarbetet är

- * att få läsarna att förstå världsförbättringsproblemen,
- * att presentera klassifikationssystemet som en förklarande bild av världen och dess problem med tillstånd och förändringar,
- * att påpeka behovet av goda planeringar och redovisa klassifikationssystemet som ett hjälpmedel för planeringar med vars hjälp man kan åstadkomma goda beslut om åtgärder som förbättrar världen i framtiden, och
- * att få läsarna att vidtaga åtgärder som förbättrar världen, iförsta hand några åtgärder på planerings-, forsknings-, utrednings-, utbildnings- och informationsområdena enligt förslag som antyds, men sedan också åtgärder på andra områden som läsarna själva borde kunna konstruera med hjälp av det framförda.

6. Läroplanen och kursplanerna för grundskolan innehåller intressanta beskrivningar och mål men inget tydligt om samhällsplaneringens problem.

- * Grundskolan och samhällsplaneringens problem.
Introduktion med kommentarer till grundskolans läroplan och kursplaner.
- * Grundskolan.
- * Läroplan Lpo 94 för det obligatoriska skolväsendet.
  - * Grundläggande värden.
  - * Förståelse och medmänsklighet.
  - * Saklighet och allsidighet.
  - * En likvärdig utbildning.
  - * Rättigheter och skyldigheter.
  - * Skolans uppgifter.
  - * God miljö för lärande.
  - * Den enskilda skolans utveckling.
  - * Mål och riktlinjer för kunskaper.
  - * Mål och riktlinjer för normer och värden.
  - * Mål och riktlinjer för elevernas ansvar och inflytande.
- * Inledning till utbildningsdepartementets kursplaner för grundskolan.
- * Förteckning över kursplaner.
I det följande redovisas kursplaner, som för varje ämne anger :
  - * Mål att sträva mot.
  - * Ämnets uppbyggnad och karaktär.
  - * Mål som eleverna ska ha uppnått i slutet av femte och nionde skolåret.
- * Samhällskunskap, religionskunskap.
- * Matematik, fysik, kemi, biologi.
- * Teknik, hemkunskap.
- * Slöjd, bild, musik, idrott och hälsa.
- * Svenska, engelska, B- och C-språk, hemspråk.
- * Geografi, historia.

Grundskolan och samhällsplaneringens problem.

1980 års läroplan för grundskolan (Lgr 80) har för det obligatoriska skolväsendet ersatts av Läroplan 94, Lpo 94.

Kursplaner har fastställts av regeringen i 18 ämnen, som huvudsakligen kan klassificeras på följande sätt :

10/49 : Samhällskunskap.
Religionskunskap.

50/59 : Matematik.
Fysik. Kemi. Biologi.

60/69 : Teknik.
Hemkunskap.

70/79 : Slöjd. Bild. Musik.
Idrott och hälsa.

80/89 : Svenska. Engelska.
B- och C-språk. Hemspråk.

90/99 : Geografi. Historia.

Läroplanen och kursplanerna för grundskolan innehåller intressanta beskrivningar och mål men inget sammanhängande tydligt om samhällsplaneringens och framtidsplaneringens problem.

Behoven av kunskaper och värderingar, som skolan skall förmedla, ändras sig med tiden. Grundskolan kan ses som första steget i en livslång skola som bl a med hänsyn till samhällsplaneringens problem vartefter kräver revideringar och kompletteringar av kunskaper och värderingar genom andra informationssystem.

I dagens långt utvecklade samhällen är individerna mestadels specialiserade, de har en arbetstid med speciella arbeten och en fritid. Större delen av tiden kan ses som fritid. En mindre del av tiden går till arbete i de gemensamma förvärvslivssystemen. I Sverige idag är ca 90% fritid och ca 10% förvärvstid.

Individerna har fyra viktiga roller:

A. Huvudroll: allmän levnadsroll lekmanaroll-fritidsroll.

A1. Att i största allmänhet leva med kropp och psyke i de fysiska och sociala miljöerna med de möjligheter och innanför de ramar som ges av de politiska styrningarna.

A2. Att påverka de politiska styrningarna som direkt eller indirekt styr individernas levnadsförhållanden, som beror av

- individens kroppsliga förhållanden, dvs individens kroppsliga status och personliga hjälpmedel för de kroppsliga behoven,
- individens psykiska förhållanden, dvs individens olika psykiska tillstånd och aktiviteter, individens inre verklighet,
- individens fysiska miljö-fysiska samhälle,
- individens sociala miljö- sociala samhälle.

B. Biroll: förvärvslivsroll-expertroll-yrkesroll

B1. Att hitta lämplig plats i de gemensamma förvärvslivssystemen och göra arbetet med hänsyn till egna egoistiska krav.

B2. Att sköta arbetsuppgifterna i förvärvsarbetet med hänsyn till vad de övriga samhällsmedlemmarna kan begära att få utträttat i den gemensamma arbetsfördelningen.

Behoven av kunskaper och värderingar i de olika rollerna är olika, men i läroplanen och kursplanerna framhålls inte detta väl och ingen tydlig hänsyn tas till det .

Man kan anse, att grundskolan ska ge kunskaper och värderingar för rollerna A1 och A2 och ge orientering om kunskaper och värderingar för B1 och B2, och i B1 isynnerhet vad gäller elevernas problem med att välja yrke.

Läroplanen och kursplanerna tycks ägna sig huvudsakligen åt rollen A1, men viktigt är att eleverna får klart för sig rollen A2, som gäller hur man i demokratiska processer påverkar de politiska styrningarna av människornas levnadsvillkor.

Det är viktigt att framhålla de fyra levnadsvillkoren om kropp och psyke och fysiska och sociala miljöer men det görs inte tydligt i läroplanen eller kursplanerna.

Problem med de olika rollerna och de olika levnadsvillkoren skyntar i läroplanen och kursplanerna. Eleverna ska utveckla kropp och psyke och de ska utan tydliga syften lära sig om samhället.

Några citat ur läroplanen Lpo 94.

” Den nioåriga obligatoriska grundskolans huvuduppgift är att förmedla bestående kunskaper och grundläggande värden och därigenom förbereda eleverna för att leva och verka i samhället.....

Skolan skall stödja och stärka barnen och ge nästa generation en optimism inför den framtid de skall vara med och bygga....

Utan baskunskaper som att läsa, skriva och räkna kan en individ inte fungera i vårt samhälle. Utan kunskaper i t.ex. historia och religion blir människan rotlös. Kunskaper i naturvetenskap och teknik krävs både i vardagslivet och för att förstå övergripande miljöfrågor....

Skolan skall också hjälpa eleven till kreativitet och skapande....

Samtidigt skall skolan framhålla det personliga ansvaret. Andra grundstenar är ökad jämställdhet mellan könen...

Skolan skall även belysa de miljöproblem vi står inför och öppna elevernas sinnen och känsla för naturen. En annan förändring som bör påverka vår utbildning är den ökade internationaliseringen. Skolan måste ge unga människor insikter om internationella beroenden och samband och en ökad förståelse för andra kulturer.

Språket, såväl det egna som främmande, blir allt viktigare oavsett tekniska, politiska och samhällsliga förändringar. Förmågan att kommunicera i tal och skrift har ett växande värde. Säkerhet i att uttrycka sig har betydelse för en individs möjligheter i förvärvslivet och ökar också möjligheterna att verka som en aktiv medborgare.

Skolan skall lägga grunden för fortsatt lärande - i skolor, högre utbildning och därefter. Skolan måste visa var man kan finna information och kunskap, hur man kan tillgodogöra sig den, få överblick och sammanhang- och känna lärandets glädje. Skolan skall förmedla känslan för lärandet som en av livets källor. Det är i skolan framtiden byggs....

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund....

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män

samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla....

Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet....

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas.... Skolan är en social och kulturell mötesplats...

Skolan skall klargöra för elever och föräldrar vilka mål utbildningen har...

Skolans huvuduppgift är att förmedla kunskaper och i samarbete med hemmen främja elevernas utveckling till ansvars-kännande människor och samhällsmedlemmar .....

Skolan har uppgiften att dels överföra vissa grundläggande värden och förmedla kunskaper, dels förbereda eleverna för att leva och verka i samhället. Skolan skall förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver. Eleverna skall kunna orientera sig i en komplex verklighet med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenser av olika alternativ.

En viktig uppgift för skolan är att ge överblick och sammanhang.....

I undervisningen i alla skolans ämnen är det angeläget att anlägga vissa övergripande perspektiv. Genom ett historiskt perspektiv kan eleverna utveckla en beredskap inför framtiden och utveckla sin förmåga till dynamiskt tänkande. Genom ett miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Undervisningen bör belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.

Ett internationellt perspektiv slutligen, är viktigt för att kunna se den egna verklighe

ten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet ...

Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i skolan...

Skolan skall stimulera varje elev att bilda sig och att växa med sina uppgifter. I skolarbetet skall de intellektuella såväl som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna uppmärksammas....

- Skolan skall sträva efter att varje elev
- * utvecklar nyfikenhet och lust att lära,...
- * inhämtar tillräckliga kunskaper och erfarenheter för att kunna träffa väl underbyggda val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning ...
- * behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka ideer och tankar i tal och skrift,...
- * känner till och förstår grundläggande begrepp och sammanhang inom de naturvetenskapliga, tekniska, samhällsvetenskapliga och humanistiska kunskapsområdena,
- * har utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ett ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud,
- * har en förtrogenhet med centrala delar av vårt svenska och nordiska, inklusive det samiska, samt västerländska kulturarv,
- * har utvecklat förståelse för andra kulturer,...
- * känner till grunderna för samhällets lagar och normer och vet om sina rättigheter och skyldigheter i skolan och i samhället,
- * har kunskaper om länders och världsdelars ömsesidiga beroende av varandra,
- * känner till förutsättningarna för en god miljö och förstår grundläggande ekologiska sammanhang,
- * har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan,
- * har kunskaper om medier och deras roll..
- * har kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former.....”

Kursplaner.

Kursplanen för samhällskunskapen innehåller intressanta beskrivningar och mål, som är av betydelse isynnerhet för rollen A2 om individens deltagande i de politiska styrningarna.

Ämnet samhällskunskap kan antas omfatta

allting i samhället, alla verksamheter, både filosofiska / psykologiska verksamheter i individernas inre verkligheter och verksamheter i den gemensamma yttre verkligheten, men gäller i hög grad politiska vetenskaper med bl a statskunskap, nationalekonomi och juridik, och politiska verksamheter samt verksamheter om sociologi och sociala miljöer o d. I ämnet borde ingå planering av fysiska miljöer som hanteras dåligt i läroplanen och kursplanerna. Även planering av sociala miljöer borde ingå.

Kursplanen för religionskunskapen innehåller bl a frågor om livsåskådningar och etik, som till en del hör hemma inom de filosofiska verksamheterna, men eftersom det inte finns något filosofiämne i grundskolan har livsåskådningarna och etiken placerats i religionskunskapen. Livsåskådningar och ideologier behandlas också i samhällskunskapen.

Kursplanerna för matematiken, fysiken, kemin och biologin innehåller intressanta beskrivningar och mål. Ämnena hör hemma bland naturforskningsverksamheterna och i någon mån bland de medicinska verksamheterna när det gäller människokroppens funktion o d.

Kursplanerna för tekniken och hemkunskapen kompletterar varandra och gäller teknologiska / ekonomiska verksamheter. I Hemkunskapen ingår dock estetiska värderingar som rätteligen hör hemma bland de kulturella verksamheterna.

Kursplanerna för slöjd, bild och musik, gäller huvudsakligen kulturella verksamheter. Kursplanen för idrott och hälsa gäller huvudsakligen kulturella verksamheter om idrott o d och i någon mån medicinska verksamheter när det gäller hälsa.

Kursplanen för geografi innehåller delar om naturgeografi och klimat o d som även hör hemma bland naturforskningsverksamheterna. Geografiämnet berör ämnesområden om de fysiska miljöerna och om de sociala miljöerna.

Historiämnet gäller allt i det förgångna och ska ge ett tidsperspektiv på tillvaron, ge eleverna ett instrument för kritiskt tänkande och hjälpa till att utveckla samhället. Historieämnet ger förutsättningar för samhällskunskapen.

I det följande anges viktiga delar av läroplanen och kursplanerna.

Grundskolan.

Läroplan Lpo 94 för det obligatoriska skolväsendet.

Den nioåriga obligatoriska grundskolans huvuduppgift är att förmedla bestående kunskaper och grundläggande värden och därigenom förbereda eleverna för att leva och verka i samhället.

Vi lever i en föränderlig värld. Dagens skolungdomar möter ett samhälle som skiljer sig från det som fanns för bara några tiotal år sedan. Familjestrukturen har förändrats. Många barn lever med bara en förälder, andra med styvföräldrar och halvsyskon. De pendlar kanske mellan sina nya familjer.

Andelen förvärvsarbetande kvinnor har ökat. Många barn tillbringar större delen av sin vakna tid utanför hemmet och familjen. Ofta har kontakterna med den äldre generationen minskat. Många barn har mor- och farföräldrar på annan ort eller till och med i ett annat land.

Genom samhällets utveckling ställs hårdare krav på barn och ungdomar. Idag kommer man också tidigare i kontakt med våld, råhet och droger. Samtidigt är många av dagens unga bättre orienterade, mer beresta, mer belästa och hnr en rikare och mer utvecklande fritid än tidigare generationer.

Skolan skall överföra viktiga värden och ge de unga ett slags etisk kompass och en moralisk kompetens. Inget barn skall behöva känna sig otryggt i skolan eller riskera att utsättas för en kränkande behandling. Skolan skall stödja och stärka barnen och ge nästa generation en optimism inför den framtid de skall vara med och bygga.

För detta krävs det både ödmjukhet och kunskap. Utan baskunskaper som att läsa, skriva och räkna kan en individ inte fungera i vårt samhälle. Utan kunskaper i t.ex. historia och religion blir människan rotlös. Kunskaper i naturvetenskap och teknik krävs både i vardagslivet och för att förstå övergripande miljöfrågor. Elever och föräldrar skall kunna ställa krav på att skolan

ger eleverna denna grundutbildning. Skolan skall också hjälpa eleven till kreativitet och skapande.

Samtidigt skall skolan framhålla det personliga ansvaret. Andra grundstenar är ökad jämställdhet mellan könen. Flickor och pojkar skall få möjlighet att studera utifrån sina egna behov och sin egen förmåga.

Skolan skall även belysa de miljöproblem vi står inför och öppna elevernas sinnen och känsla för naturen. En annan förändring som bör påverka vår utbildning är den ökade internationaliseringen. Skolan måste ge unga människor insikter om internationella beroenden och samband och en ökad förståelse för andra kulturer.

Språket, såväl det egna som främmande, blir allt viktigare oavsett tekniska, politiska och samhällseliga förändringar. Förmågan att kommunicera i tal och skrift har ett växande värde. Säkerhet i att uttrycka sig har betydelse för en individs möjligheter i förvärvslivet och ökar också möjligheterna att verka som en aktiv medborgare.

Skolan skall lägga grunden för fortsatt lärande - i skolor, högre utbildning och därefter. Skolan måste visa var man kan finna information och kunskap, hur man kan tillgodogöra sig den, få överblick och sammanhang- och känna lärandets glädje. Skolan skall förmedla känslan för lärandet som en av livets källor. Det är i skolan framtiden byggs. Av våra barn.....

Grundläggande värden.

Det offentliga skolväsendet vilar på demokratins grund. Skollagen (1985:1100) slår fast att verksamheten i skolan skall utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar och att var och en som verkar inom skolan skall främja aktningen för varje människas egenvärde och respekten för vår gemensamma miljö (1 kap. 2 §).

Skolan har en viktig uppgift när det gäller att förmedla och hos eleverna förankra de värden som vårt samhällsliv vilar på.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan skall gestalta och förmedla. I överensstämmelse med den etik som förvaltats av kristen tradition och väst-

erländsk humanism sker detta genom individens fostran till rättskänsla, generositet, tolerans och ansvarstagande.

Undervisningen i skolan skall vara icke-konfessionell.

Skolans uppgift är att låta varje enskild elev finna sin unika egenart och därigenom kunna delta i samhällslivet genom att ge sitt bästa i ansvarig frihet.

Förståelse och medmännisklighet.

Skolan skall främja förståelse för andra människor och förmåga till inlevelse. Ingen skall i skolan utsättas för mobbning. Tendenser till trakasserier skall aktivt bekämpas. Främlingsfientlighet och intolerans måste bemötas med kunskap, öppen diskussion och aktiva insatser.

Det svenska samhällets internationalisering och den växande rörligheten över nationsgränserna ställer höga krav på människors förmåga att leva med och inse de värden som ligger i en kulturell mångfald. Medvetenhet om det egna och delaktighet i det gemensamma kulturarvet ger en trygg identitet som är viktig att utveckla, tillsammans med förmågan att förstå och leva sig in i andras villkor och värderingar. Skolan är en social och kulturell mötesplats som både har en möjlighet och ett ansvar för att stärka denna förmåga hos alla som arbetar där.

Saklighet och allsidighet.

Skolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Den skall framhålla betydelsen av personliga ställningstaganden och ge möjligheter till sådana. Undervisningen skall vara saklig och allsidig. Alla föräldrar skall med samma förtroende kunna skicka sina barn till skolan, förvissade om att barnen inte blir ensidigt påverkade till förmån för den ena eller andra åskådningen.

Alla som verkar i skolan skall alltid hävda de grundläggande värden som anges i skollagen och i denna läroplan och klart ta avstånd från det som strider mot dem.

En likvärdig utbildning.

Undervisningen skall anpassas till varje elevs förutsättningar och behov. Skollagen föreskriver att utbildningen inom varje skolform skall vara likvärdig, oavsett var i

landet den anordnas (1 kap. 2 §).

Normerna för likvärdigheten anges genom de riksgiltiga målen. En likvärdig utbildning innebär inte att undervisningen skall utformas på samma sätt överallt eller att skolans resurser skall fördelas lika. Hänsyn skall tas till elevernas olika förutsättningar och behov. Det finns också olika vägar att nå målet. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig göras lika för alla.

Skolan skall aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter. Det sätt på vilket flickor och pojkar bemöts och bedöms i skolan, och de krav och förväntningar som ställs på dem, bidrar till att forma deras uppfattningar om vad som är kvinnligt och manligt. Skolan har ett ansvar för att motverka traditionella köns-mönster. Den skall därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet.

Rättigheter och skyldigheter.

Skolan skall klargöra för elever och föräldrar vilka mål utbildningen har, vilka krav skolan ställer och vilka rättigheter och skyldigheter elever och deras vårdnadshavare har. Att den enskilda skolan är tydlig i fråga om mål, innehåll och arbetsformer är en förutsättning för elevers och vårdnadshavares rätt till inflytande och påverkan. Det är inte minst viktigt som underlag för den enskildes val i skolan.

Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värderingar. Undervisningen skall bedrivas i demokratiska arbetsformer och förbereda eleverna för att aktivt delta i samhällslivet. Den skall utveckla deras förmåga att ta ett personligt ansvar. Genom att få välja kurser och ämnen och genom att delta i planeringen och utvärderingen av den dagliga undervisningen, kan eleverna utveckla sin förmåga att utöva inflytande och ta ansvar.

Skolans uppgifter.

Skolans huvuduppgift är att förmedla kunskaper och i samarbete med hemmen främja elevernas utveckling till ansvarskan

nande människor och samhällsmedlemmar (1 kap. 2 §). Utbildning och fostran är i djupare mening en fråga om att överföra ett kulturarv - värden, traditioner, språk, kunskaper - från en generation till nästa. Skolan skall därvid vara ett stöd för familjerna i deras ansvar för barnens fostran och utveckling. Skolans arbete måste därför ske i samarbete med hemmen.

Skolan har uppgiften att dels överföra vissa grundläggande värden och förmedla kunskaper, dels förbereda eleverna för att leva och verka i samhället. Skolan skall förmedla de mer beständiga kunskaper som utgör den gemensamma referensram alla i samhället behöver. Eleverna skall kunna orientera sig i en komplex verklighet med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenser av olika alternativ.

En viktig uppgift för skolan är att ge överblick och sammanhang. Eleverna skall få möjligheter att ta initiativ och ansvar. De skall ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att arbeta självständigt och lösa problem.

I undervisningen i alla skolans ämnen är det angeläget att anlägga vissa övergripande perspektiv. Genom ett historiskt perspektiv kan eleverna utveckla en beredskap inför framtiden och utveckla sin förmåga till dynamiskt tänkande. Genom ett miljöperspektiv får de möjligheter både att ta ansvar för den miljö de själva direkt kan påverka och att skaffa sig ett personligt förhållningssätt till övergripande och globala miljöfrågor. Undervisningen bör belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling.

Ett internationellt perspektiv slutligen, är viktigt för att kunna se den egna verkligheten i ett globalt sammanhang och för att skapa internationell solidaritet samt förbereda för ett samhälle med täta kontakter över kultur- och nationsgränser.

Det etiska perspektivet är av betydelse för många av de frågor som tas upp i skolan. Därför skall undervisningen i olika ämnen behandla detta perspektiv och ge grund för

och främja elevernas för måga till personliga ställningstaganden.

Skolans uppdrag att förmedla kunskaper förutsätter en aktiv diskussion i den enskilda skolan om kunskapsbegrepp, om vad som är viktig kunskap i dag och i framtiden och om hur kunskapsutveckling sker. Olika aspekter på kunskap är naturliga utgångspunkter i en sådan diskussion.

Kunskap är inget entydigt begrepp. Kunskap kommer till uttryck i olika former - såsom fakta, förståelse, färdighet och förtrogenhet som förutsätter och samspelar med varandra. Skolans arbete måste inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och att skapa ett lärande där dessa former för den enskilda eleven balanseras och blir till en helhet.

Skolan skall främja elevernas harmoniska utveckling. Detta skall åstadkommas genom en varierad och balanserad sammansättning av ämnen och arbetsformer. Gemensamma erfarenheter och den sociala och kulturella värld skolan utgör, skapar utrymme och förutsättningar för ett lärande, där olika kunskapsformer är delar av en helhet.

Skolan skall stimulera varje elev att bilda sig och att växa med sina uppgifter. I skolarbetet skall de intellektuella såväl som de praktiska, sinnliga och estetiska aspekterna uppmärksammas. Eleverna skall få uppleva olika uttryck för kunskaper. De skall få pröva och utveckla olika uttrycksformer och uppleva känslor och stämningar. Drama, rytmik, dans, musicerande och skapande i bild, text och form skall vara inslag i skolans verksamhet. En harmonisk bildningsgång omfattar inslag av såväl manuellt som intellektuellt arbete. Förmåga till eget skapande hör till det som eleverna skall tillägna sig.....

God miljö för lärande.

Eleven skall i skolan möta respekt för sin person och sitt arbete. Skolan skall sträva efter att vara en levande social gemenskap som ger trygghet och vilja och lust att lära. Skolan verkar i en omgivning med många kunskapskällor. Strävan skall vara att söka skapa de bästa samlade betingelserna för elevernas bildning, tänkande och kunskapsutveckling. Personlig trygghet och självkänsla grundläggs visserligen i hemmet,

men skolan har en viktig roll därvidlag. Varje elev har rätt att i skolan få utvecklas, känna växandets glädje och få erfara den tillfredsställelse som det ger att göra framsteg och övervinna svårigheter.

Den enskilda skolans utveckling.

Skolans verksamhet måste utvecklas så att den svarar mot uppställda mål. Huvudmannen har ett givet ansvar för att så sker; Den dagliga pedagogiska ledningen av skolan och lärarnas professionella ansvar är förutsättningar för att skolan utvecklas kvalitativt. Detta kräver att undervisningsmålen ständigt prövas, resultaten följs upp och utvärderas och att nya metoder prövas och utvecklas. Ett sådant arbete måste ske i ett aktivt samspel mellan skolans personal och elever och i nära kontakt med såväl hemmen som med det omgivande samhället.....

Mål och riktlinjer för kunskaper.

Skolan skall förmedla sådana kunskaper som är nödvändiga för varje individ och samhällsmedlem. Dessa ger också en grund för fortsatt utbildning. Skolan skall bidra till elevernas harmoniska utveckling. I alla ämnen skall lärarna sträva efter att i undervisningen balansera och integrera kunskaper i sina olika former.

Mål att sträva mot :

- Skolan skall sträva efter att varje elev
- * utvecklar nyfikenhet och lust att lära,
  - * utvecklar sitt eget sätt att lära, befäster en vana att självständigt formulera ståndpunkter grundade på såväl kunskaper som förnuftsmässiga och etiska överväganden,
  - * tillägnar sig goda kunskaper inom skolans ämnen och ämnesområden,
  - * utvecklar ett rikt och nyanserat språk samt förstår betydelsen av att vårda sitt språk,
  - * lär sig att arbeta både självständigt och tillsammans med andra,
  - * lär sig att kommunicera på främmande språk,
  - * inhämtar tillräckliga kunskaper och erfarenheter för att kunna träffa väl underbyggda val av fortsatt utbildning och yrkesinriktning och
  - * lär sig att använda sina kunskaper som redskap för att
    - formulera och pröva antaganden och

- lösa problem,
- reflektera över erfarenheter och
- kritiskt granska och värdera påståenden och förhållanden.

Mål att uppnå i grundskolan:

Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola

- * behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka ideer och tankar i tal och skrift,
- * behärskar grundläggande matematiskt tänkande och kan tillämpa det i vardagslivet,
- * känner till och förstår grundläggande begrepp och sammanhang inom de naturvetenskapliga, tekniska, samhällsvetenskapliga och humanistiska kunskapsområdena,
- * har utvecklat sin förmåga till kreativt skapande och fått ett ökat intresse för att ta del av samhällets kulturutbud,
- * har en förtrogenhet med centrala delar av vårt svenska och nordiska, inklusive det samiska, samt västerländska kulturarv,
- * har utvecklat förståelse för andra kulturer,
- * kan kommunicera i tal och skrift på engelska,
- * känner till grunderna för samhällets lagar och normer och vet om sina rättigheter och skyldigheter i skolan och i samhället,
- * har kunskaper om länders och världsdelars ömsesidiga beroende av varandra,
- * känner till förutsättningarna för en god miljö och förstår grundläggande ekologiska sammanhang,
- * har grundläggande kunskaper om förutsättningarna för en god hälsa samt har förståelse för den egna livsstilens betydelse för hälsan,
- * har kunskaper om medier och deras roll och
- * har fördjupade kunskaper inom några ämnesområden efter eget val.....

Mål och riktlinjer för normer och värden.

Skolan skall aktivt och medvetet påverka och stimulera eleverna att omfatta vårt samhälles gemensamma värderingar och låta dem komma till uttryck i praktisk vardaglig handling.

Skolan skall sträva efter att varje elev

- * utvecklar sin förmåga att göra medvetna etiska ställningstaganden grundade på kunskaper och personliga erfarenheter,
- * respekterar andra människors egenvärde,
- * tar avstånd från att människor utsätts för förtryck och kränkande behandling samt medverkar till att bistå andra människor,
- * kan leva sig in i och förstå andra människors situation och utvecklar en vilja att handla också med deras bästa för ögonen och
- * visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv.....

Mål och riktlinjer för elevernas ansvar och inflytande.

De demokratiska principerna att kunna påverka, ta ansvar och vara delaktig, skall omfatta alla elever. Elevernas kunskapsmässiga och sociala utveckling förutsätter att de tar ett allt större ansvar för det egna arbetet och för skolmiljön samt att de får ett reellt inflytande på utbildningens utformning. Enligt skollagen åligger det alla som arbetar i skolan att verka för demokratiska arbetsformer (1 kap. 2 §).

- Skolan skall sträva efter att varje elev
- * tar ett personligt ansvar för sina studier och sin arbetsmiljö,
- * successivt utövar ett allt större inflytande över sin utbildning och det inre arbetet i skolan och
- * har kunskap om demokratins principer och utvecklar sin förmåga att arbeta i demokratiska former.

Inledning till utbildningsdepartementets kursplaner för grundskolan.

Grundläggande bestämmelser om grundskolan återfinns i skollagen och grundskoleförordningen. Genom läroplanen anger regering och riksdag den värdegrund skolan skall vila på och de mål och riktlinjer som skall gälla för skolarbetet. Vid sidan av dessa föreskrifter för skolans verksamhet finns kursplaner. Dessa uttrycker de krav staten ställer på skolans undervisning i olika ämnen.

Kursplanerna är bindande föreskrifter. I dem anger regeringen dels vilka mål som

undervisningen i respektive ämne skall sträva mot, dels vilka mål eleven skall ha uppnått efter det femte respektive nionde skolåret.

Målen i kursplanerna är således av två slag. Först anges de mål, mål att sträva mot, som uttrycker den inriktning undervisningen skall ha vad avser elevens utveckling av insikter, färdigheter, förståelse, erfarenheter osv. Dessa mål är vida och högt ställda. De skall inte sätta någon gräns för elevens kunskapsutveckling.

Den andra typen av mål, mål att uppnå, är den miniminivå av kunskaper som anges för det femte respektive nionde skolåret. Kraven uttrycker den grundläggande kunskapsnivå i ämnet som alla elever skall ges möjlighet att uppnå. Det är av vikt att understryka att de allra flesta elever naturligtvis kommer och skall komma längre i sitt lärande.

Kursplanerna beskriver vidare respektive ämnes karaktär och uppbyggnad, genom att ange ämnets kärna, dess centrala begrepp, mest väsentliga perspektiv, kunskapsområden, teorier, frågeställningar, aspekter etc. Genom att ämnen har olika karaktär beskrivs de på skilda sätt.

Kursplanerna är utformade för att både klargöra vad alla elever bör lära sig och samtidigt lämna stort utrymme för läraren att välja stoff och arbetsmetod. Kursplanerna anger inte arbetssätt, organisation eller metoder. Däremot lägger de fast det innehåll av grundläggande och bestående kunskaper som undervisningen skall förmedla och ger därmed förutsättningar för det stofurval som måste göras lokalt.

Kursplaner.

I det följande anges hela eller delar av kursplanerna i följande ordning:

- * Samhällskunskap, religionskunskap.
- * Matematik, fysik, kemi, biologi.
- * Teknik, hemkunskap.
- * Slöjd, bild, musik, idrott och hälsa.
- * Svenska, Engelska, B- och C-språk, hemspråk.
- * Geografi, historia.

Samhällskunskap, religionskunskap

Samhällskunskap.

Grundskolan skall förbereda eleverna för att leva och verka i samhället, den skall förmedla grundläggande demokratiska värden och ge eleverna förutsättningar att orientera sig i en komplex omvärld. För detta krävs att eleverna får kunskap om nutida samhällsförhållanden och samhällsfrågor och deras bakgrund samt vana vid att söka och värdera information. Samhällskunskapen skall bidra till detta.

Ämnet skall ge eleverna så djupa och breda kunskaper att de kan reflektera över och självständigt ta ställning till såväl nationella som internationella samhällsförhållanden och samhällsfrågor och aktivt delta i samhällslivet. Därvid blir både de kunskaper som eleven utvecklar och processen på väg till kunskaperna av central betydelse. Att formulera frågor, att använda olika kunskapskällor, att sammanställa, att göra analyser och bedömningar blir viktiga delar av ämnet.

Samhällskunskapsämnets uppgift är att levandegöra skilda samhällsliga verksamheter, att ge bilder av människor i verksamhet i skilda sociala sammanhang och i skilda delar av Sverige och i andra länder. Eleverna skall få kunskaper som går utöver det som snävt kan anses som nödvändigt för att enbart fungera i samhället.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i samhällskunskap sträva efter att eleven

- vill omfatta och praktisera demokratins värdegrund och förstår hur olika ideologier och traditioner ger olika sätt att se på samhället,
- känner till och förstår hur det svenska samhället har vuxit fram och är organiserat, hur män, kvinnor och barn lever, bor och arbetar samt kan jämföra med andra länder,
- utvecklar goda färdigheter att använda

- olika kunskapskällor samt kunna sammanställa, bearbeta och kritiskt granska uppgifter och åsikter om samhället,
- reflekterar över internationella relationer och globala förhållanden såväl ur ekonomiska, sociala, politiska som kulturella aspekter,
- förstår orsakerna till internationella konflikter samt innebörd och konsekvenser av fredssträvanden och internationell samverkan på olika områden,
- får insikter om samspelet mellan samhälle och natur i ett utvecklingshistoriskt och samhällsligt perspektiv samt blir medveten om ekonomiska och politiska aspekter på miljö frågor,
- får kunskaper om samhällsförhållanden, rättigheter och skyldigheter samt barns och ungdomars villkor i samhället,
- utvecklar sin förmåga att argumentera och självständigt uttrycka ståndpunkter och därmed ges tilltro till den egna förmågan att som medborgare påverka samhällsutvecklingen.

Ämnets uppbyggnad och karaktär

Skolämnet samhällskunskap hämtar begrepp och perspektiv från en rad kunskapsfält som behandlar olika aspekter av samhället, bl.a. statsvetenskap, ekonomi, sociologi och juridik.

Samhällskunskapsämnets centrala kunskapsområden är samhällsförhållanden och samhällsfrågor, dvs. verksamheten i samhället samt uppgifter, problem och möjligheter både i ett nationellt och ett internationellt perspektiv. Ämnet kan studeras dels med utgångspunkt från människan i samhället, människans livsmönster, dels med utgångspunkt i det sätt samhället är uppbyggt på, samhällsorganisationen. Livsmönster och samhällsorganisation kan dock inte ses som skilda från varandra, de påverkar varandra ömsesidigt. Att parallellt studera livsmönster och samhällsorganisation ger dynamik och ökar förståelsen av samspelet mellan människa och samhälle.

Livsmönster och samhällsorganisation.

Människor ingår i olika sociala sammanhang, i familj och andra relationer, i olika grupper i arbete och på fritid. De har olika normer och värderingar, kulturer och traditioner, de formar sina liv på olika sätt.

Dessa utgör livsmönster. Livsmönstren har historiska rötter och de förändras över tiden. De påverkas av sociala, ekonomiska, geografiska och kulturella förhållanden och de är delvis olika för kvinnor och män.

Människors liv påverkas också av det samhälle de lever i, den samhällsorganisation de ingår i. Samhällsorganisationen har också vuxit fram och den omprövas och förändras fortlöpande av enskilda och grupper av människor. Samhällsorganisationen är de övergripande strukturerna i samhället, antingen de finns på lokal, nationell eller internationell nivå. Exempel på samhällsorganisation är hur styrelsesätt och rättssystem utformas, hur bostadsområden byggs, hur produktion, handel och ekonomi organiseras, hur socialpolitik utformas samt hur demokratins innebörd tolkas och uttrycks.

Förhållandet mellan livsmönster och samhällsorganisation avspeglas i olika kunskapsområden. Demokratins innebörd och tolkning har naturligtvis en relation till styrelseskick och andra delar av samhällsorganisationen, men också en bäring mot livsmönster i familj, grannskap, på arbetsplatsen, på fritiden.

Ämnet samhällskunskap skall behandla frågor om den växande människan i samhället. Barns och ungdomars villkor i samhället, liksom framtida studie- och yrkesliv är viktiga delar. Barns och ungdomars skapande av en egen identitet, med dess sociala och kulturella aspekter, ingår i ämnet. I ämnet behandlas även samlevnads- och sexualfrågor samt könsrollsfrågor. Av vikt är också att eleverna får kunskaper i ekonomiska frågor så att de kan sköta sin privatekonomi och förstår viktigare samhällsekonomiska frågor.

Livsmönster och samhällsorganisation i andra länder och kulturer ingår i samhällskunskapsämnet. Konflikter och konfliktlösning, Sveriges relationer med omvärlden liksom andra internationella relationer, såsom folkrättsliga frågor, nedrustning och FN:s arbete för att förhindra väpnade konflikter, har också en plats i ämnet. Detta innefattar även relationerna mellan rika och fattiga länder liksom kunskaper om det bistånds- och solidaritetsarbete som bedrivs i internationella sammanhang. Frågor om främlingsfientlighet och rasism är ett annat

kunskapsområde i ämnet.

Ämnet samhällskunskap är, tillsammans med de naturvetenskapliga ämnena, ett av de viktigaste ämnena när det gäller att ge miljöfrågorna en bakgrundsteckning. Ämnet har ansvar för att beskriva de drivkrafter - ekonomiska och politiska - som framkallar miljöproblem av skilda slag, men också om hur dessa drivkrafter kan utnyttjas för att åtgärda problemen.

Perspektiv.

I samhällskunskapsämnet är tre perspektiv särskilt väsentliga, det historiska perspektivet, det pluralistiska perspektivet och det demokratiska fostransperspektivet.

Samhällskunskapsämnets kärna är förståelse av nutiden, en förståelse som samtidigt skall ge möjlighet att söka bedöma och påverka framtiden. Men denna förståelse av nutiden sker genom att det historiska perspektivet ständigt är närvarande. Samhälleliga förhållanden i nutiden är resultatet av historiska processer, även om samhälleliga förändringar kan komma snabbt och oväntat och det kan vara svårt att bedöma olika faktorerens betydelse.

Eleverna skall i undervisningen i samhällskunskap få möta det pluralistiska samhället med dess olika uppfattningar och åsikter. Människor har olika uppfattningar om hur samhället ser ut och fungerar. Att se motsättningarna och konflikterna i samhället skapar förutsättningar för att förstå dynamiken i samhällsutvecklingen. Konflikter och konkurrerande bilder av olika fenomen i samhället skall därför lyftas fram och behandlas i undervisningen.

Undervisningen skall också innefatta ett demokratiskt fostransperspektiv. Studier i samhällskunskap rör ofta för människorna centrala frågor, t.ex. om mänskliga rättigheter, makt och förtryck. När dessa och liknande frågor behandlas kommer skolans värdegrund ofta att beröras. Det är då viktigt att markera att skolan inte är värdenetral. Skolan skall stå för demokratins grundläggande värden. Samhällskunskapsämnet har i det här sammanhanget en särskild uppgift; att ta upp den demokratiska värdegrunden i ett analyserande perspektiv och utveckla elevernas förmåga att granska, värdera och ta ställning.

En demokratisk fostran innebär också att eleverna ges inflytande och får ta personligt ansvar; de skall få praktisera och reflektera över demokratiska arbetssätt och arbetsformer i skolan. Kunskaper om skolans organisation och verksamhet kan exempelvis göra eleverna förtrogna med såväl besluts- och styrelseformer som ekonomiska frågor samtidigt som det ger dem förutsättningar att aktivt ta del i och få påverka utformandet av skolans verksamhet.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- känna till grunddragen i det svenska demokratiska systemet och veta hur demokratiska arbets- och beslutsformer fungerar,
- ha kännedom om de grundläggande norm- och rättssystemen i samhället,
- känna till hembygdens samhällsförhållanden,
- kunna skaffa och sammanställa uppgifter om samhällsfrågor från olika källor som t.ex. skön- och facklitteratur, tidningar, uppslagsböcker.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- känna till grundläggande mänskliga rättigheter och skyldigheter och demokratiska friheter och kunna tillämpa ett demokratiskt arbets- och beslutssätt i skolan samt förstå innebörden av de grundläggande norm- och rättssystemen i Sverige,
- känna till det svenska styrelsesättets framväxt och grunddragen i det svenska samhällssystemets uppbyggnad på nationell, regional och lokal nivå samt kunna jämföra med Norden och några andra länder,
- ha kännedom om samhällsekonomi och miljöfrågor på olika nivåer i samhället samt kunna jämföra med några andra länder,
- kunna reflektera över människors livsmönster och hur dessa skiftar utifrån t.ex. kön samt social och kulturell bakgrund,
- förstå varför Sverige engagerar sig internationellt, känna till grunddragen i svensk utrikes- och säkerhetspolitik samt vara orienterad om internationella samverkans- och konfliktfrågor,

- kunna använda olika kunskapskällor samt kunna sammanställa, bearbeta, granska och värdera uppgifter och åsikter från olika källor och opinionsbildare.

Religionskunskap.

Till skolans uppgifter hör att ge eleverna möjlighet att skaffa sig kunskaper om och stimulera till reflektioner kring olika religioner och livsåskådningar som en grund för varje elevs eget ställningstagande. Religionskunskapen skall vidga och fördjupa elevernas erfarenhets- och begreppsvärld, ge dem möjligheter att reflektera över religiösa, moraliska och etiska frågor samt rusta dem inför ansvaret som medmänniskor och samhällsmedlemmar. Eleverna skall utveckla respekt för varje människas rätt att ha sin egen livsåskådning.

Att bearbeta existentiella frågor och trosfrågor och att betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv ingår i en personlig utvecklingsprocess. Varje människa behöver reflektera över sådana frågor och skaffa sig de redskap i form av traditioner, språk och symboler som behövs för att söka en mening i de situationer som man ställs inför i livet.

Alla elever har rätt att få en saklig och allsidig undervisning om religioner och livsåskådningar. Undervisningen i religionskunskap syftar såväl till att öka elevernas kunskaper om religioner och livsåskådningar som till att ge dem möjlighet att arbeta med egna reflektioner och frågor kring existentiella och etiska problem. Undervisningen skall främja en öppen diskussion kring frågor om tros- och livsåskådning och bidra till att möten med människor från olika traditioner och kulturer sker med respekt för vars och ens egenart.

Undervisningen skall ge eleverna faktiska kunskaper om olika trosriktningar och utveckla deras känsla för tolerans. Jämförelser mellan religioner ger viktiga bidrag till interkulturell förståelse.

För att eleverna skall kunna tillgodogöra sig och förstå mycket av innehåll och uttryck i svensk och västerländsk konst, musik, litteratur, historia och samhällsutveck-

ling är det nödvändigt med kunskaper om kristen tro och om den etik som förvaltats av den kristna traditionen.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i religionskunskap sträva efter att eleven

- reflekterar över, utvecklar och fördjupar sina kunskaper om religiösa, etiska och existentiella frågor som en grund för ett eget ställningstagande,
- fördjupar sina kunskaper om kristendomen och de övriga stora världsreligionerna och om religiösa föreställningar från andra religioner i vår egen tid och i historisk tid samt om icke-religiösa livsåskådningar,
- förstår hur det svenska samhället har påverkats av Bibeln och kristen tro,
- fördjupar sin förståelse och respekt för andra människors ställningstaganden i religiösa och etiska frågor och tar avstånd från att människor utsätts för förtryck för sin religions eller livsåskådnings skull,
- inser värdet av grundläggande etiska principer och kan reflektera över religiösa eller andra livsåskådningsmässiga skäl för värden som sanning, rätt och människovärde.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Tro och livsåskådning.

I olika religioner är begreppet tro centralt. Det kommer till uttryck i andaktsformer, texter och symboler och i ställningstaganden i moraliska och etiska frågor.

Kristendomen har haft och har stor betydelse såväl för enskilda människor som för det svenska samhället. Dess inflytande sträcker sig från kultur, värde- och normsystem, lagstiftning och rättssystem till samhällsmoral, sedvänjor och traditioner.

Religionskunskapsämnet skall därför ge kunskaper om Bibeln, kyrkoåret och den kristna trons föreställningsvärld. Detta skall ge en grund för förståelse av hur svensk och västerländsk kultur och samhällsutveckling påverkats och påverkas av Bibeln och kristen tro.

Bland annat som en följd av den ökande invandringen har många elever i dag en annan religiös bakgrund än den kristna. I böcker och massmedia möter eleverna olika

trosuppfattningar. Även andra världsreligioner än kristendomen är på väg att bli en del av vår kultur, samtidigt som eleverna blir alltmer medvetna om hur religioner påverkar det världshistoriska skeendet och människor i andra kulturer. Det är därför väsentligt att såväl de stora världsreligionernas trosuppfattning, bärande begrepp och traditioner liksom de religiösa föreställningarna och traditionerna hos olika ursprungs-folk ingår i skolans undervisning i religionskunskap.

Livstolkningar med agnostisk eller ateistisk innebörd som alternativ till de traditionella religionerna behöver eleverna också få bearbeta, diskutera och ta ställning till.

Etik.

Etiska frågor berör varje människa. I konkreta upplevelser möter eleverna frågor som har med gott och ont, rätt och orätt att göra. Diskussioner kring sådana situationer kan fördjupas med utgångspunkt i etiska regler från olika religioner, t.ex. budorden, kärleksbudet och gyllene regeln, liksom från den klassiska humanismens tankar om att utveckla människans dygder. Genom att ta upp och låta eleverna reflektera över och diskutera etiska frågor ur ett tros- och livsåskådningsperspektiv bidrar undervisningen i religionskunskap till att ge eleverna en grund för etiska ställningstaganden.

Bearbetning.

I dagens svenska samhälle är valet av tro eller livsåskådning inte självklart. För att kunna göra sådana val behöver eleverna bearbeta trosfrågor och existentiella frågor. Att kunna betrakta tillvaron utifrån ett etiskt perspektiv ingår i en personlig, livslång process. Undervisningen måste därför ge stort utrymme åt elevernas egna reflektioner och frågor liksom åt olika religioners och livsåskådnings svar.

Varje människa har en mer eller mindre uttalad strävan att finna sammanhang i samt tolka och tyda tillvaron. Detta kommer till uttryck i traditioner, riter, berättelser, legender och myter. Genom att följa kyrkoårets växlingar kan eleverna fördjupa kunskaperna om bakgrunden till religiösa helger och högtider. Bibeltexter, psalmer och sånger ger uttryck för kristen tro i olika tider. Studiet av kristendomens grundlägg

ande begrepp kan tydliggöra varför skilda inställningar uppstått inom olika kristna kyrkor och samfund kring aktuella etiska frågor, samlevnadsfrågor och problem i det globala perspektivet. På liknande sätt kan andra religioners och livsåskådningars texter, sånger och högtider, etiska principer och traditioner bearbetas. Genom att möta och lära känna kyrkor och samfund i skolans närhet får eleverna en inblick i deras verksamhet, gudstjänster och andra sätt att uttrycka sin tro.

Den nordiska mytologin och samernas forna myter och traditioner hör till undervisningen i ett historiskt-nordiskt perspektiv.

Undervisningen skall ge kunskaper om samlevnadsfrågor och därigenom främja jämställdhet mellan kvinnor och män. Frågor om äktenskap, sexualitet, trohet och föräldraskap skall belysas, liksom hur samlevnad påverkas av könsrollsmönster. Eleverna skall därvid få möjlighet att diskutera egna problem och reflektera kring samlevnadsfrågor.

I ämnet religionskunskap ställs eleverna inför frågor som rör grundläggande mänskliga rättigheter och respekt för andra. Frågor om människosyn, kulturarv, kulturmöten och relationer mellan människor liksom olika religioners kvinno­syn skall behandlas i undervisningen. Eleverna behöver också öva sig i att formulera och pröva, kritiskt granska, argumentera, värdera och ta ställning.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- kunna samtala om och göra personliga reflektioner kring frågor om livsåskådning, tro och etik utifrån vardagliga situationer eller med hjälp av texter, bilder, sånger och viktiga verk ur barn- och ungdomslitteraturen.
- kunna återge några grundläggande bibliska berättelser, redogöra för kristna seder och bruk och några andra religioners berättelser, seder och traditioner och känna till vad de betyder för dem som brukar dem,
- kunna samtala om vad religioner och livsåskådningar betyder för hur människor tänker kring frågor om livet och tillvaron.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- kunna reflektera över och formulera sig kring för dem viktiga livsfrågor och religiösa och etiska frågor,
- ha kunskap om kristen tro och livsuppfattning med utgångspunkt i Bibeln,
- ha kunskaper om kristna traditioner som de visar sig i kyrkoår, högtider, gudstjänstliv och symboler,
- ha kännedom om de stora världsreligionernas tro och livsuppfattning och kunna urskilja karakteristiska drag i religiösa föreställningar och myter från olika religioner och tider,
- känna till grundtankarna i någon icke-religiös livsåskådning.

Matematik, fysik, kemi, biologi.

Matematik.

Grundskolan har till uppgift att ge eleverna sådana kunskaper och färdigheter i matematik som behövs för att kunna fatta välgrundade beslut i vardagslivets många val-situationer, för att kunna tolka och använda det ökande flödet av information och för att kunna följa och delta i beslutsprocesser i samhället. Utbildningen skall utformas så att eleverna förstår värdet av att behärska grundläggande matematik och får tilltro till sin förmåga att lära sig och använda matematik. Den skall ge en god grund för studier i andra ämnen, fortsatt utbildning och lärande.

Utbildningen i matematik skall utveckla elevernas problemlösningsförmåga. Många problem kan lösas i direkt anslutning till konkreta situationer utan att man behöver använda matematikens språk, symboler eller uttrycksformer. Andra problem behöver lyftas ut ur sitt sammanhang, ges en matematisk tolkning och lösas med hjälp av matematiska begrepp och metoder. Resultaten kan sedan tolkas och värderas i förhållande till det ursprungliga sammanhanget. Problem kan också vara relaterade till matematik som saknar direkt samband med den konkreta verkligheten.

De flesta matematiska begrepp och metoder som används i vårt vardagsliv har varit i bruk i många hundra år. Detta har bidragit till att många människor felaktigt uppfattar matematik som ett färdigutvecklat ämne. Mot denna bakgrund är det viktigt att utbildningen ger eleverna en grundläggande insikt i ämnets historiska utveckling samt i dess karaktär, betydelse och roll i vårt samhälle.

Informationsteknologin och spridningen av kraftfulla miniräknare och datorer har vidgat våra möjligheter att snabbt få bättre underlag för att fatta beslut. Användningen av denna teknologi ställer nya krav på matematikkunskaper. Det är skolans uppgift att lägga grunden till sådana kunskaper.

Mål att sträva mot.

Skolan skall i sin undervisning i matematik sträva efter att eleven

- får tilltro till det egna tänkandet och den egna förmågan att lära sig matematik och använda matematik i olika situationer,
- inser att matematiken har spelat och spelar en viktig roll i olika kulturer och verksamheter och får kännedom om historiska sammanhang, där viktiga begrepp och metoder inom matematiken utvecklats och använts,
- förstår och kan använda grundläggande matematiska begrepp och metoder,
- inser värdet av och kan använda matematikens språk, symboler och uttrycksformer
- förstår och kan använda logiska resonemang, dra slutsatser och generalisera samt muntligt och skriftligt förklara och argumentera för sitt tänkande,
- förstår och kan formulera och lösa problem med hjälp av matematik samt tolka och värdera lösningarna i förhållande till den ursprungliga problemsituationen,
- kan ställa upp och använda enkla matematiska modeller samt kritiskt granska modellernas förutsättningar, begränsningar och användning,
- kan med förtrogenhet och omdöme utnyttja miniräknarens och datorns möjligheter.

Detta förutsätter att eleven utvecklar goda kunskaper och färdigheter i aritmetik, geometri, statistik och algebra samt får grundläggande insikter i begreppen sannolikhet och funktion. Strävan skall vara att eleven utvecklar sin tal- och rumsuppfattning samt förstår och kan använda

- grundläggande talbegrepp och räkning med reella tal, närmevärden, proportionalitet och procent,
- olika metoder, måttssystem och mätinstrument för att jämföra, uppskatta och bestämma storleken av viktiga storheter,
- grundläggande geometriska begrepp, egenskaper, relationer och satser,
- grundläggande statistiska begrepp och metoder för att samla in och hantera data och för att beskriva och jämföra viktiga egenskaper hos statistisk information,
- grundläggande algebraiska begrepp, uttryck, formler, transformationer, ekvationer, olikheter och system av ekvationer

- som verktyg vid problemlösning och vid beskrivningar av olika fenomen,
- grundläggande egenskaper hos viktiga funktioner och motsvarande grafer,
  - begreppet sannolikhet i konkreta slump-situationer.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Matematik, som är en av våra allra äldsta vetenskaper, studerar begrepp med väldefinierade egenskaper. Den utgår från begreppen tal och rum och har i stor utsträckning inspirerats av naturvetenskaperna. All matematik innehåller någon form av abstraktion. Likheter mellan olika företeelser observeras och dessa beskrivs med matematiska objekt. Redan ett naturligt tal är en sådan abstraktion. Tillämpningar av matematik i vardagsliv, samhällsliv och vetenskaplig verksamhet ger formuleringar av problem i matematiska modeller vilka studeras med matematiska metoder. Resultatens värde beror på hur väl modellen beskriver problemet.

De senaste årens utveckling av kraftfulla datorer har gjort det möjligt att tillämpa alltmer precisa matematiska modeller och metoder i verksamheter där de tidigare inte varit praktiskt användbara. Detta har också lett till utveckling av nya forskningsfält i matematik som i sin tur lett till nya tillämpningar.

Matematik är en levande mänsklig konstruktion och en kreativ och undersökande aktivitet som omfattar skapande, utforskande verksamhet och intuition. Undervisningen i matematik skall ge eleverna möjlighet att utöva och kommunicera matematik i meningsfulla och relevanta situationer i ett aktivt och öppet sökande efter förståelse, nya insikter och lösningar på olika problem.

Matematik har nära samband med undervisningen i andra ämnen. Eleverna hämtar erfarenheter från omvärlden, som ger dem underlag för att utvidga sitt matematiska vetande. Begrepp och metoder hämtade från matematik behövs för att nå mål i andra ämnen. Undervisningen i matematik skall främja elevernas allsidiga utveckling och särskild uppmärksamhet skall ges elever som kan behöva särskilt stöd och längre tid för att upptäcka och lära viktiga begrepp, metoder och samband.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret

Eleven skall

- ha förvärvat sådana grundläggande kunskaper och färdigheter i matematik som behövs för att kunna hantera situationer och lösa konkreta problem i elevens närmiljö,
- ha en grundläggande taluppfattning som omfattar naturliga tal och enkla tal i bråk- och decimalform,
- kunna förstå och använda begreppen addition, subtraktion, multiplikation och division samt kunna upptäcka talmönster och bestämma obekanta tal i enkla formler,
- ha grundläggande färdigheter i att räkna med naturliga tal - i huvudet, med hjälp av skriftliga räknemetoder och med miniräknare,
- ha en grundläggande rumsuppfattning och kunna känna igen och beskriva grundläggande egenskaper hos geometriska figurer och mönster,
- kunna jämföra, uppskatta och mäta längder, areor, volymer, vinklar och massor,
- kunna använda skala för att tolka ritningar och kartor,
- kunna ange tid och bestämma tidsskillnader,
- kunna avläsa och tolka data givna i tabeller och diagram samt kunna använda några elementära lägesmått.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- ha förvärvat sådana kunskaper och färdigheter i matematik som behövs för att kunna hantera situationer och lösa problem som vanligen förekommer i hem och samhälle och som behövs som grund i fortsatt utbildning,
- ha fördjupat och vidgat sin taluppfattning till att omfatta hela tal och rationella tal i bråk- och decimalform,
- ha goda färdigheter i överslagsräkning och räkning med naturliga tal, tal i decimalform, samt med procent och proportionalitet - i huvudet, med hjälp av skriftliga räknemetoder och med miniräknare,
- kunna använda metoder, måttssystem och mätinstrument för att jämföra, uppskatta och bestämma längder, areor, volymer, vinklar, massor, tidpunkter och tidsskillnader,

- kunna känna igen, avbilda och beskriva viktiga egenskaper hos vanliga geometriska objekt samt tolka och använda ritningar och kartor,
- kunna tolka, sammanställa, analysera och värdera data i tabeller och diagram,
- kunna använda begreppet sannolikhet i enkla slumpsituationer,
- kunna ställa upp och använda enkla formler och ekvationer vid problemlösning,
- kunna tolka och använda grafer till funktioner som beskriver verkliga förhållanden och händelser.

Biologi, fysik och kemi.

En huvuduppgift för skolan är att hos både flickor och pojkar skapa intresse för naturvetenskaperna och visa hur de utgör en del av kulturarvet. Naturvetenskaperna har verkat och verkar alljämt stimulerande på utvecklingen inom många olika områden som religion, filosofi, litteratur, konst och musik. Undervisningen i skolan bör också sträva efter att hos eleverna utveckla en förståelse för naturvetenskapernas särart. Till denna hör det empiriska arbetssättet, som därför måste genomsyra undervisningen. Dit hör också den experimentella metoden, som kännetecknar mycket av naturvetenskapen.

Undervisningen skall hjälpa eleverna att förstå den fysiska omvärlden. Genom studier i biologi, fysik och kemi får eleven kunskaper bl.a. om materiens egenskaper och dynamik, om energins flöden, om livets villkor och utveckling och om människan som biologisk varelse. Kunskaper i naturvetenskap och dess tillämpningar är en förutsättning för förståelse och handlingsberedskap i samhälls- och vardagslivet.

I den naturvetenskapliga verksamheten finns många frågor av etisk natur. Att självständigt kunna värdera olika argument som en grund för egna ställningstaganden är väsentligt. En kritisk och värderande inställning både till naturvetenskapen som sådan och dess tillämpningar skall komma till uttryck i undervisningen.

Många uppgifter ställer i dag krav på naturvetenskapligt kunnande hos var och en inte minst gäller detta miljöfrågorna. Miljöfaktorer som är skadliga för hälsa och välbefinnande uppfattas inte alltid omedelbart

av sinnesorganen. Ett viktigt syfte med undervisningen i naturvetenskap är att ge eleverna insikter och kunskaper för att ta ställning i miljöfrågor. Undervisningen skall också hjälpa till att utveckla vanor och handlingsmönster som sparar naturresurser och skonar miljön.

Undervisningen skall söka väcka elevernas intresse inför företeelser i naturen och för olika sätt att förklara dessa. Tidigare förklaringar i myter och sagor, liksom i äldre tiders naturvetenskap kan jämföras med vår egen tids uppfattningar. Därigenom tydliggörs den för alla tider gemensamma strävan att förstå och förklara naturens fenomen. Olika världsbilder skall behandlas med respekt, samtidigt som man belyser deras begränsningar och förklarar varför de har övergetts eller modifierats.

Väsentliga inslag är konkreta erfarenheter och reflektion över det eleverna själva erfarit. Detta betyder att god tid måste ägnas åt elevernas egna undersökningar, upptäckter och diskussioner. Alla sinnen bör engageras och stimuleras och utrymme ges för att gå vidare med egna frågor.

I yngre åldrar vidgar eleverna sina erfarenheter av olika naturfenomen, börjar kategorisera dessa och reflektera över samband. I senare åldrar tillkommer en ökande grad av abstraktion med begrepp och teoretiska modeller, som eleverna skall försöka tillägna sig.

Det är viktigt att knyta abstraktionerna till konkreta fenomen och direkta empiriska iakttagelser och resonemang kring sådana. Därigenom framträder begreppens och modellernas karaktär av teoretiska konstruktioner. Skillnaden mellan modellen och den verklighet den avser att beskriva tydliggörs genom att man anlägger ett historiskt perspektiv på kunskapens utveckling.

Undervisningen skall vidare utveckla elevernas förtrogenhet med naturvetenskaplig kunskapsbildning. De måste därför få erfarenhet av att ställa frågor och formulera hypotetiska svar som sedan kan prövas med egna experiment.

Eleverna skall få viss kännedom om den naturvetenskapliga kunskapens utnyttjande och viktiga tillämpningar i det moderna samhället samt en fördjupad förståelse för miljö och energifrågor.

Gemensamma mål att sträva mot för biologi, fysik och kemi.

Skolan skall i sin undervisning i de naturorienterade ämnena sträva efter att eleven

- upplever upptäckandets och experimentrandets glädje och utvecklar sin lust och förmåga att ställa frågor om fenomen i naturen,
- utvecklar kunskap om naturvetenskapliga begrepp och modeller och medvetenhet om att dessa är mänskliga konstruktioner,
- får en fördjupad förståelse för det naturvetenskapliga arbetssättet och utvecklar sin förmåga att redovisa sina iakttagelser, slutsatser och kunskaper i skriftlig och muntlig form,
- blir medveten om hur kunskapen om naturen utvecklats och hur den både format av och format människans världsbilder,
- utvecklar sin omsorg om och respekt för naturen och sitt ansvar för miljön i såväl lokalt som globalt perspektiv,
- får kunskap om universums, jordens, livets och människans utveckling,
- får insikt om hur materien och livet inom naturvetenskapen studeras på olika organisationsnivåer (t.ex. atom - molekyl - cell - organism - population - samhälle),
- utvecklar kunskaper om energiflödet från solen genom olika naturliga och tekniska system på jorden samt om de naturliga kretsloppen.

Fysik.

Syftet med grundskolans fysik är att utveckla elevernas kunskaper om fysikaliska begrepp och teorier av betydelse för att förstå och beskriva det vardagliga livets fenomen och företeelser. Den s.k. klassiska fysiken skall stå i förgrunden, men undervisningen skall också ge en orientering om den moderna fysiken. Fysikämnet har ett särskilt ansvar för energifrågornas behandling i miljöundervisningen.

Mål att sträva mot.

Utöver tidigare angivna gemensamma mål skall skolan i sin undervisning i fysik sträva efter att eleven

- utvecklar kunskap om begreppen tid, rum, materia, tyngd, massa, rörelse och

- tröghet och om deras inbördes relationer,
- fördjupar sina kunskaper om akustiska fenomen,
- fördjupar sina kunskaper om värme och värmeöverföring,
- utvecklar insikter i elektricitetsläran och magnetismen,
- utvecklar kunskaper om den linjära optikens strålmödel och förståelse för att ljuset också kan uppfattas som en elektromagnetisk vågrörelse,
- utvecklar kunskaper om olika slag av elektromagnetisk strålning och dess växelverkan med materia,
- utvecklar kunskaper om energi och energiformer, energiomvandlingar och energi kvalitet samt om samhällets energiförsörjning,
- utvecklar intresse för och kunskaper om den moderna fysiken.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Den klassiska fysiken kan delas in i två av varandra oberoende huvudområden, nämligen mekanik med akustik och värmelära samt elektromagnetism inklusive optik. Det förra behandlar bl.a. tyngd och tröghet, olika former av rörelse inklusive ljud och ljudvågor samt värmelära. Det senare omfattar elektricitet och magnetism samt elektromagnetisk strålning, framför allt det synliga ljuset och optiken.

Ett för dessa båda områden gemensamt, överbryggande fenomen, som pekar fram mot den moderna fysiken, är energi. begreppen energi och effekt, energiformer, energiomvandlingar och energispill har också stor betydelse för vardagslivet och för den moderna tekniken.

Den moderna fysiken skall behandlas översiktligt. Innehållet anpassas till elevernas intresse och förmåga. Viktiga resultat från atom-, kärn- och elementarpartikelfysik bör ingå, liksom något om modern kosmologi. Några tekniska tillämpningar, t.ex. kärnenergi och kärnvapen, transistorer och laserteknik bör behandlas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- kunna genomföra egna enkla undersökningar och göra systematiska iakttagelser,

- i stora drag känna till hur jorden, månen och solen rör sig i förhållande till och påverkar varandra och hur dessa rörelser förknippas med olika tidsbegrepp,
- kunna göra enkla mätningar och iakttagelser för att förstå årstiderna och deras samband med väderleken,
- i huvudsak utgående från egna experiment med batterier, lampor och enkla motorer kunna ange betingelserna för att en lampa skall lysa och att elström kan ge upphov till ljus, värme och rörelse samt känna till säkerhetsregler för el i hemmet,
- utifrån egna experiment förstå hur permanentmagneter påverkar olika material och hur det kan utnyttjas.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- ha kunskap om att värme kan lagras i och överföras mellan olika objekt,
- förstå hur ljud, beskriven som en mekanisk svängningsrörelse, skapas, utbreder sig och dämpas,
- veta vad som menas med en elektrisk krets och känna till begreppen ström, motstånd, spänning, elektrisk energi och effekt och hur elektrisk ström kan genereras ur mekanisk rörelse,
- känna till hur ljuset utbreder sig, reflekteras, absorberas och bryts,
- känna till olika energiformer och energiomvandlingar och känna till att energin vid dessa omvandlingar alltid bevaras samt därmed förenade miljö- och säkerhetsproblem,
- ha kunskap om universums uppbyggnad och känna till något om hur denna kunskap utvecklats genom tiderna,
- känna till begreppen atomer, atomkärnor och elementarpartiklar.

Kemi.

Syftet med grundskolans kemi är att utveckla elevernas kunskaper om elementär kemisk teori, främst atomteori med dess begrepp och modeller för att beskriva och förstå materiens egenskaper och omvandlingar. Eleverna skall få egna erfarenheter av kemins experimentella natur. Undervisningen skall göra eleverna förtrogna med

uppbyggnad och framställning av och reaktioner mellan ämnen och material i närmiljön och i samhället. Kemin skall ge kunskaper om råvarors omvandling till nya ämnen och förädling till industriella produkter och material samt hur dessa omhändertas efter användning. Eleverna skall bli medvetna om möjligheterna och fördelarna, men också om riskerna med vårt sätt att utnyttja jordens resurser av bl.a. luft, vatten och mark som bas för jord-, vatten- och skogsbruk. Syftet är att ge eleverna möjligheter att utnyttja de kunskaper kemin ger på ett ansvarsfullt sätt med hänsyn till miljön och det egna resursutnyttjandet.

Mål att sträva mot.

Utöver tidigare angivna gemensamma mål skall skolan i sin undervisning i kemi sträva efter att eleven

- får kunskap om grundämnen, kemiska föreningar och kemiskt tekniska produkter av betydelse för vardagslivet,
- utvecklar kunskap om omvandlingar, faser och fasövergångar vid kemiska reaktioner,
- utvecklar kunskap om atomteorin som förklaringsmodell för kemiska processer utifrån iakttagelser och tolkningar av experiment och inblick i äldre tiders kemiska tänkande och kunnande,
- kan genomföra experiment och överföra resultat, iakttagelser, tolkningar och slutsatser till vardagen utanför klassrummet och tvärtom,
- utvecklar förståelse för materiens oförstörbarhet, omvandlingar, kretslopp och spridning samt effekterna av människans ingrepp i dessa förlopp.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Kemi är läran om materiens egenskaper, uppbyggnad och reaktioner. Elevernas utgångs punkt är deras vardag och närmaste omgivning. I grundskolan framstår det som mest relevant att eleverna studerar materiens egenskaper och omvandlingar genom i första hand åskådliga modeller.

Kemiämnet kan delas in i tre huvud-områden, nämligen materiens egenskaper, materiens kemiska reaktioner samt materiens kretslopp och/eller spridning.

Området materiens egenskaper innefattar de ca 100 atomslagen som utgör byggstenarna för all materia, skillnader mellan materia och icke-materia, beskrivning och klassificering av olika material och ämnen, gasers egenskaper, skillnader mellan blandningar och kemiska föreningar, separations- och renings-metoder för blandningar, karakterisering av lösningar efter surhet, begreppen pH, indikator, neutralisation och buffert. Vidare ingår elementär atomteori som förklaring till materiens dynamiska egenskaper.

Kenniska reaktioner har stor betydelse i industrisamhället, i vardagen, i naturen och i alla levande organismer. Malmer kan omvandlas till metaller, olja till många olika produkter såsom plaster, färger, rengöringsmedel, läkemedel och kosmetika etc. Metaller korroderar och behöver därför ofta skyddas. Olja, bensin och andra energirika ämnen kan förbrännas och omvandlas till energifattigare ämnen. I naturen vittrar mineral och bergarter och frigör mineral som kan ha betydelse för jord- och skogsbruk. Genom växternas fotosyntes bildas energirika ämnen, i första hand kolhydrater, som är av grundläggande betydelse för människors och djurs ämnesomsättning. Centrala begrepp för att tolka kemiska reaktioner är att massan bevaras, men att dess atomära beståndsdelar kan omarrangeras till nya kemiska föreningar och att energi omsetts vid reaktionerna.

Materiens kretslopp och/eller spridning förklaras till stor del av materiens dynamiska natur. Kol, kväve och vatten ingår i naturliga kretslopp. Kunskap om dessa kretslopp är avgörande för att förstå villkoren för jord- och skogsbruk och olika miljöfrågor. Kemiskt kunnande är en förutsättning för insiktsfull miljövard i det moderna samhället. Vid korrosion och förbränning samt vid industriella processer uppstår ofta icke önskvärda biprodukter, som kan ha skadlig inverkan på människor och miljö. Vatten fungerar som lösningsmedel för en mängd ämnen och vatten liksom luft spelar stor roll som transportmedel vid olika spridnings-processer. Återanvändning och återvinning är viktiga delar i resurshushållningen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- kunna beskriva, jämföra, sortera och ordna ämnen efter egenskaper,
- ha kunskap om begreppen fast, flytande, gasformig samt kokning, avdunstning, kondensering och stelning,
- veta hur riskabla eller farliga kemikalier i hemmiljön skall hanteras och hur de är märkta,
- ha erfarenhet av några olika slags blandningar och lösningar,
- känna till några faktorer som leder till att material bryts ned och veta hur man kan förhindra detta.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- kunna genomföra och tolka enkla kemiska undersökningar och experiment,
- känna till några grundämnen, kemiska föreningar och kemiskt tekniska produkter av betydelse för vardagslivet,
- känna till de viktigaste kretsloppen i naturen samt kunna beskriva några spridningsprocesser för materia i luft, vatten och mark,
- känna till viktiga egenskaper hos och kunna beskriva vattnets roll som lösningsmedel och som transportmedel i mark och växter,
- känna till egenskaper hos luft och dess betydelse för kemiska processer såsom förbränning,
- känna till hur man på ett säkert sätt hanterar vanliga kemikalier och brandfarliga ämnen.

Biologi.

Biologi är läran om livet, dess uppkomst, utveckling, former och betingelser. Med utgångspunkt i naturupplevelser och iakttagelser skall undervisningen skapa förståelse för livets villkor och sammanhangen i naturen. Undervisningen skall ge kunskaper om människan som biologisk varelse och om livets evolution.

Biologiundervisningen intar en central roll då det gäller att hos eleverna utveckla omsorg och respekt för det levande och för

naturen. Detta inbegriper att eleverna ges möjligheter att, utifrån ett biologiskt perspektiv, bearbeta miljöfrågor och utforma handlingsmönster som skonar miljön. Eleverna skall i detta sammanhang också bli medvetna om den biologiska vetenskapens allt större betydelse för utvecklingen inom teknik, medicin och miljövard.

Mål att sträva mot.

Utöver de mål som är gemensamma för biologi, fysik och kemi skall skolan i sin undervisning i biologi sträva efter att eleven

- utvecklar sina kunskaper om olika livsformer och deras livsbetingelser,
- utvecklar förståelse för organismernas samspel med varandra och med sin omgivning,
- får kunskap om människokroppens byggnad och funktion och inser betydelsen av goda hälsovanor,
- utvecklar kunskap om teorier om livets villkor och utveckling och kan se sig själv och andra livsformer i ett evolutionsperspektiv,
- får sådan kunskap om livsprocesserna i cellen, det genetiska arvet och den genetiska koden att det ger beredskap att ta ställning i praktiska och etiska frågor rörande den moderna bioteknikens tillämpningar, möjligheter och risker.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Ekosystem.

Studier av enskilda organismer, populationer och samhällen utgör grunden för förståelse av organismernas samspel med varandra och med sin omgivning. Viktiga delsystem är producenter, konsumenter, nedbrytare och råmaterial. Exempel på dynamiska processer i ekosystemet är energins flöde genom systemet inklusive fotosyntesens roll, flödet av materia i kretslopp genom organismerna och deras miljö och reglering genom t.ex. konkurrens.

Vid studier av olika ekosystem kan eleverna upptäcka och undersöka förändringar som beror på såväl naturliga variationer som på människans verksamheter. Genom att se miljöfrågorna i ett ekosystemperspektiv får eleverna en konkret grund för att bearbeta dessa.

Biologisk mångfald.

Kunskaper om olika livsformer och om variationen i naturen är grundläggande för

ett biologiskt tänkande. Till dessa kunskaper hör att kunna benämna, beskriva och systematisera arter. För förståelsen av effekterna av miljöpåverkan är kunskapen om växternas och djurs livsbetingelser nödvändiga. Ett av biologins viktigaste bidrag till bearbetningen av miljöfrågorna är därför att belysa mångfalden av livsformer och hur de är beroende av varandra.

Biologin ger också teorier som hjälp när vi skall söka kunskap om organismerna. En typ av teori är beskrivningsmodellen ekosystem, en annan är evolutionsläran. Kunskaperna om mångfald bör sättas in i dessa två sammanhang. Väsentliga begrepp blir organism, art, livscykel, beteende, population och biologiskt samhälle samt genetiskt arv, biologisk variation och naturligt urval.

Cellen och livsprocesserna.

Med hjälp av alltmer förfinad teknik kan man nu studera cellernas inre struktur och processer. Förklaringar till flera av de fenomen och funktioner som eleven upplever och iakttar hos sig själv och i omvärlden och som förknippas med begreppet liv, står att finna i kunskapen om den minsta fungerande levande enheten, cellen. Eleverna skall bli medvetna om att det som tillförs cellerna är av avgörande betydelse för organismens hälsa och välbefinnande. Grundläggande är insikten om betydelsen av begreppen fotosyntes och förbränning och förståelsen av villkoren för dessa processer.

Identifieringen av DNA-molekylen och tolkningen av den genetiska koden är komponenter i nya teorier om livets uppkomst, vissa sjukdomar och det genetiska arvet.

Människan.

Eleverna skall i biologiundervisningen lära känna människan som biologisk varelse. Grundläggande är då kunskaper om människokroppens olika organ och organsystem och hur de fungerar. Ett exempel på detta är kunskap om hur födan tas upp i kroppen och hur dess beståndsdelar transporteras till kroppens celler och hur avfalls- och restprodukter utsöndras.

Eleverna skall inse betydelsen av att man sköter den egna kroppen för att främja hälsa och välbefinnande. Alla bör ha kunskap om

olika funktionshinder samt om villkor och möjligheter i samband med dessa. Varje elev skall ha insikt om hur droger och gift-er, liksom faktorer i arbetsmiljön, kan skada kroppen.

Eleverna skall få möjlighet att, utifrån perspektivet att ta ansvar för sig själva och andra, diskutera frågor om kärlek, sexualitet och samlevnad. Frågor om homosexualitet skall få en saklig belysning i undervisningen. Varje elev skall också tillägna sig kunskap om könsorganens byggnad och funktion, om befruktning, olika preventivmetoder och deras möjligheter och begränsningar samt om sexuellt överförbar smitta och hur den sprids.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- känna igen några vanligt förekommande växter och djur och andra organismer i närmiljön och deras krav på livsmiljö samt kunna gruppera dem på ett sätt som underlättar inläringen,
- kunna ge exempel på livscyklar hos några växter och djur och deras olika stadier,
- ha elementär kunskap om viktiga organ i den egna kroppen och deras funktion,
- ha elementär kunskap om människans fortplantning, födelse, åldrande och död,
- förstå betydelsen av goda hälsovanor och känna till något om beroendeframkallande medels inverkan på hälsan.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- ha kunskap om några av jordens ekosystem, däri ingående växter, djur och hur dessa organismers samverkan kan beskrivas i s.k. näringspyramider,
- kunna redogöra för fotosyntesens och vattnets betydelse för livet på jorden,
- kunna utföra och tolka enkla mätningar av miljöfaktorer och kunna ge exempel på kretslopp och anrikning i ett ekosystem,
- ha elementär kunskap om hur celler är byggda och hur de fungerar,
- ha kunskap om vad befruktning innebär, veta något om det genetiska arvet samt ha kunskap om sexuallivets biologi, om preventivmetoder och sexuellt överförbar smitta,

- känna till grunddragen i livets utveckling samt villkoren för och betydelsen av biologisk mångfald,
- ha kunskap om den egna kroppens organ och organsystem och hur de fungerar tillsammans,
- ha kunskap om betydelsen av regelbuden motion och goda hälsovanor och ha kunskap om beroendeframkallande medels inverkan på hälsan,
- känna till vanliga sjukdomar och funktionshinder.

Teknik, hemkunskap.

Teknik.

Människan har alltid strävat efter att trygga och förbättra sina livsvillkor genom att på olika sätt påverka sin fysiska omgivning. De kunskaper hon då använt samt de materiella resultaten av mödan - lerkärlet, pilbågen, kylskåpet, bilen osv. - är i vidaste mening teknik.

Teknik och tekniska förändringar har påtagliga konsekvenser för människa, samhälle och natur. Den tekniska utvecklingen har olika drivkrafter. Förändringar i naturen, som t.ex. torka och översvämningar, och de ofta oförutsedda effekterna av tekniska metoder, har ställt människan inför utmaningar, som hon sökt lösa. På samma sätt har samhällsliga omvandlingar och behov av skilda slag påverkat den tekniska utvecklingen. Det kan t.ex. gälla förändringar i befolkningssammansättningen, värderingsmönster, ekonomi och politik, miljökrav m.m. Människans nyfikenhet och skaparglädje har också bidragit till denna utveckling.

Undervisningen i teknik skall utveckla en förtrogenhet med teknikens väsen. Syftet är att öka förståelsen för hur produktionsförhållanden, samhället, den fysiska miljön och därmed våra livsvillkor förändras.

Samhället och våra liv präglas i allt högre grad av tekniska föremål och tekniska system. Att så långt som möjligt göra vardagstekniken begriplig och synlig är därför viktigt alltifrån de enklaste redskapen i hemmet till moderna apparater och komplicerade transportsystem. Tekniska kunskaper blir i allt högre grad en förutsättning för att kunna bemästra och använda den teknik som omger oss. Eleverna skall erövra en grundläggande teknisk kompetens.

I denna kompetens ingår att utveckla kunskap om den tekniska utvecklingens roll i ett historiskt perspektiv, samt viss vana att reflektera över och praktiskt lösa tekniska problem. Därutöver krävs förmåga

att analysera och värdera samspelet mellan människa - samhälle - teknik - natur. Vårt nyttjande av teknik, och dess konsekvenser för miljön, reser en rad etiska frågor som berör grundläggande värderingsfrågor. Förutom naturen påverkas också många andra sidor av tillvaron: arbete, boende, fritidsliv etc. Olika gruppers möjligheter att utöva inflytande och makt är i hög grad beroende av hur tekniken utformas och utnyttjas i samhället.

Flickors och pojkars intresse för och förhållningssätt till teknik skiljer sig ofta åt. Undervisningen i teknik syftar till att stimulera både flickors och pojkars intresse för teknik och att underlätta deras framtida studie- och yrkesval.

Mål att sträva mot.

- Skolan skall i sin undervisning i teknik sträva efter att eleven
- utvecklar sin insikt om den tekniska kulturens kunskapstraditioner och utveckling och om hur tekniken påverkar människan, samhället och naturen, t.ex. när det gäller miljön, välfärden, arbetsvillkor, sysselsättning och andra områden av samhällslivet,
- utvecklar förtrogenhet med i hemmet och på arbetsplatser vanligt förekommande redskap och arbetsmetoder av skilda slag samt kännedom om den teknik som i övrigt omger oss,
- utvecklar förmågan att reflektera över, bedöma och värdera konsekvenserna av olika teknikval för människan, samhället och naturen,
- utvecklar förmågan att omsätta kunskap om teknik, teknikanvändning och konstruktion till egna ställningstaganden och praktisk handling,
- utvecklar ett positivt intresse för teknik och får tilltro till sin förmåga att lösa tekniska problem.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Människans tekniska förmåga har under artusen förvaltats och utvecklats av praktiskt verksamma kvinnor och män. Denna process vilar på tradition och praxis, observationsförmåga, nyfikenhet, uppslagsrikedom, företagsamhet, inflytande från andra kulturer - och lärariska misslyck

kanden. Enkel och ofta snillrik teknik utgör ett viktigt inslag i våra liv och utgör därför en viktig del av teknikundervisningen. Modern teknisk utveckling baseras i högre grad än tidigare på naturvetenskaplig forskning och ett systematiskt utvecklingsarbete.

Den tekniska kulturen vilar i hög grad på det praktiska arbetets kunskapstraditioner som har utvecklats i hem och hushåll, hantverk och industri och en rad andra sammanhang. Genom att följa en viss tekniks historiska utveckling ökar möjligheterna att förstå dagens ofta komplicerade tekniska företeelser och sammanhang. Men för att förstå tekniken och dess betydelse, måste kunskap från naturvetenskap och samhällsvetenskap också ingå. Denna kombination av kunskap från olika områden karaktäriserar tekniken. Dessutom är det viktigt att eleverna praktiskt får pröva, observera och konstruera.

Utifrån ett praktiskt och undersökande arbete åskådliggörs både den tekniska utvecklingsprocessen - planering, konstruktion, utvärdering - och hur den teknik som omger oss är sammankopplad till olika och ofta inbördes beroende system.

För att i undervisningen tydliggöra det som är specifikt för tekniken och dess förhållande till omgivningen skall man i undervisningen utgå från några centrala frågeställningar och perspektiv.

Utvecklingsperspektiv.

I undervisningen skall den tekniska utvecklingens drivkrafter respektive effekter på individ, samhälle och natur studeras i ett historiskt och internationellt perspektiv.

Ett exempel på det historiska perspektivet är utvecklingen av metoder för lagring av mat - torkning, saltning, frysning osv. Handel och kommunikationer är exempel på det internationella perspektivet.

Människa - teknik - natur.

För att förstå teknikens roll och betydelse måste relationen mellan mänskliga behov och teknik behandlas. Undervisningen skall belysa konsekvenser och effekter för individ, samhälle och natur av en viss teknikanvändning. Härvid skall t.ex. värderingsfrågor, intressekonflikter, förändrade livsvillkor och ekonomiska konsekvenser som kan uppkomma i samband med olika

typer av teknikanvändning, belysas och diskuteras.

Teknikens uppgifter.

Tekniken används för en rad olika uppgifter. Genom att i undervisningen tydliggöra och systematisera dessa erhåller eleven verktyg att själv analysera teknikens roll och funktion.

Här kan vi identifiera följande viktiga funktioner: omvandla, lagra, transportera samt kontrollera, styra och reglera. Exempel på teknikens omvandlande funktion är bearbetningen av sten till yxor, av fibrer till tyg, av säd till mjöl - och bröd. Ett tidigt exempel på lagringsteknik är lerkrukan, ett betydligt senare är kylskåpet. Transporttekniken kan illustreras med farkosterna ekstock, segelbåt, kärra, ånglok, bil etc. Dammluckor, slussportar och moderna termostater är exempel på kontroll-, styr- och reglerteknik.

Komponent-systemperspektivet.

Tekniken består av mer eller mindre avancerade komponenter, som i sin tur kan bilda mer eller mindre komplexa system. Genom att studera enskilda tekniska föremål och deras infogning i komponentredskap /maskinsystem kan eleverna få viktiga insikter om teknikens speciella karaktär och villkor. En sådan analysmetod kan tillämpas på äldre och nyare teknik, på såväl enkel som mer komplicerad teknisk utrustning.

Ett exempel på detta perspektiv är mjölkens väg från ko till kylskåp som illustrerar för- och nackdelar med olika tekniska lösningar, t.ex. ur miljösynpunkt.

Konstruktion och verkningsätt.

Teknikens problemlösande karaktär, som den kommer till uttryck i systematiskt utvecklingsarbete, från problemlösningsarbetet till konstruktion och utvärdering behandlas. För att förstå och utveckla förtrogenhet med teknik och tekniska principer krävs att eleven får pröva några olika tekniker och tekniska lösningar och hur dessa är konstruerade och hur de verkar. Det kan gälla allt från tillverkning av lerkärl och textilier till papperstillverkning och elektronisk informationsbehandling. De naturvetenskapliga förklaringsmodellerna kan här bidra

till förståelse samtidigt som de kan illustreras med hjälp av teknik och tekniska processer.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- kunna redogöra för, utifrån något eller några väl bekanta teknikområden, några viktiga aspekter på utvecklingen och dess betydelse för natur, samhälle och individ,
- kunna använda vanligt förekommande redskap och tekniska hjälpmedel och beskriva deras funktioner,
- kunna, med handledning, planera och utföra enklare konstruktioner.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- kunna redogöra för viktiga faktorer och processer i den teknikhistoriska utvecklingen och ange några tänkbara drivkrafter bakom denna,
- kunna identifiera och beskriva några tekniska system och de ingående komponenternas inbördes relation och funktion,
- kunna analysera för- och nackdelar när det gäller teknikens effekter på natur, samhälle och individens livsvillkor.

Hemkunskap.

I det moderna samhället har hemmets och familjens karaktär förändrats bl.a. genom att både män och kvinnor förvärvsarbetar i hög utsträckning. Utbudet av varor och tjänster är stort och ställer krav på oss som konsument. För att kunna göra bra och ändamålsenliga val bland alla varor och tjänster krävs kunskaper om kvalitet och ekonomi och om de konsekvenser valen får för människan och miljön

Ämnet hemkunskap skall ge praktiska och teoretiska kunskaper av betydelse för hälsa och livskvalitet. Det skall utveckla elevernas förmåga att analysera och lösa praktiska problem samt grundlägga en vana att reflektera över vilka konsekvenser våra vardagliga handlingar får för hälsa, ekonomi och miljö. Det innebär att eleverna skall få kunskap om att välja, köpa och laga mat, att sköta tvätt och vårda bostaden på ett hygieniskt, ekonomiskt och miljövänligt sätt

och om hur man tar ett personligt ansvar för sitt eget vardagsliv. Det innebär också att medverka till att eleverna blir medvetna konsument.

Skolan skall verka för jämställdhet. Detta förutsätter att kvinnor och män ges lika möjligheter att delta i samhälls- och yrkesliv och att de tar ett gemensamt ansvar för hem och familj. I hemkunskapen får både flickor och pojkar erfarenheter av det praktiska arbetet i hushållet. Eleverna samarbetar och fördelar olika arbetsuppgifter i naturliga situationer av de slag de kommer att möta senare i livet.

Människors kunskaper om sambanden mellan livsstil, mat, hälsa och miljö har betydelse för folkhälsan och folkhushållet. Undervisningen i hemkunskap skall ge kunskap om dessa samband.

Mål att sträva mot.

- Skolan skall i sin undervisning i hemkunskap sträva efter att eleven
- förstår sambandet mellan mat och hälsa,
- får insikt i den egna och andra kulturernas mattraditioner,
- kan välja livsmedel, planera, tillaga och servera måltider och därvid ta hänsyn till näringsinnehåll, kvalitet, smak och pris,
- får kunskaper för att planera för eget boende,
- lär sig vårda och ta ansvar för sin egen bostad och för den gemensamma närmiljön,
- utvecklar respekt för hushållning med resurser och får förståelse för hur den enskilda konsumentens och de enskilda hushållens beteende påverkar miljön både lokalt och globalt,
- anlägger ett miljömedvetet och ekonomiskt perspektiv på olika uppgifter inom hushållet,
- får ett både internationellt och historiskt perspektiv på människans bostäder,
- lär sig planera sin ekonomi utifrån sina egna och hushållets resurser och behov,
- kan söka, värdera och praktiskt använda sig av konsumentinformation samt känner till sina rättigheter och skyldigheter som konsument,
- frigör sig från traditionella uppfattningar om kvinnors och mäns uppgifter i hem och hushåll.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Hemkunskapens övergripande mål är hälsa och resurshushållning. Hälsa innebär enligt WHO:s definition "högsta möjliga välbefinnande för den enskilda individen, fysiskt, psykiskt och socialt". Begreppet hälsa inom hemkunskapen står för att eleven skall få förutsättningar för att må bra och fungera väl i sin närmiljö. Resurshushållning avser hushållning med såväl mänskliga och materiella resurser som naturresurser. Hemkunskapen anlägger en helhetssyn på konsumentens och hushållets ansvar för miljön.

Hemkunskapsämnet får sin karaktär genom att kopplingen mellan teori och praktik är naturlig och ger förutsättningar för problemlösning och ett kritiskt granskande förhållningssätt till handlingar och vanor i vardagslivet.

Inom ämnet hemkunskap skall både miljömässiga och ekonomiska aspekter på ämnet behandlas och såväl estetiska som skapande värden tas upp. Att använda olika sinnen, att se, känna, lukta och smaka, är väsentliga inslag i ämnet hemkunskap. Historisk anknytning ger perspektiv på hushållens traditioner och på förändringen i mat- och boendekultur.

Mat.

Kunskapsområdet omfattar såväl praktiska som teoretiska kunskaper om matlagning och bakning samt val och hantering av livsmedel och användning av redskap. Vidare behandlas hur matvanor och måltider påverkar hälsa, arbetsförmåga, ekonomi, gemenskap och trivsel.

Mat och matvanor, samvaro och vardagsestetik är viktiga delar av kulturarvet. Genom internationella och historiska jämförelser kan matkulturens och umgängesformernas betydelse belysas ur olika aspekter och bidra till en ökad förståelse över kulturgränser.

Boende.

Kunskapsområdet behandlar hemmets skötsel och utrustning. Detta omfattar ekonomiska, praktiska, miljömässiga och estetiska aspekter på bostadens planering samt praktiska och teoretiska kunskaper om rengöring och teknisk utrustning. Kunskap om olika material i möbler och inredning

och deras skötsel ingår. Bostaden ur hälso- perspektiv behandlas, liksom de olycksfallsrisker som förekommer i hemmet. I undervisningen tas också upp de faktorer i hemmiljön som utgör risk för allergi och överkänslighetsbesvär.

Konsumentekonomi.

Kunskapsområdet behandlar samband mellan kostnader och olika slags inköp och betalningsformer. Dessutom ingår frågor om konsumtion, konsumentinformation, konsumenträtt och konsumentpåverkan samt konsumtion ur resurshushållningssynpunkt.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- vara medveten om vad som ingår i en väl sammansatt måltid,
- kunna tillreda enklare måltider och tillsammans med andra duka trivsamt för en god måltidssamvaro,
- kunna välja och använda olika redskap för matberedning, tillagning och rengöring samt kunna läsa enkla recept och bruksanvisningar,
- kunna sortera avfall och kunna något om kompostering och återvinning,
- kunna jämföra priser och ta del av enkel konsumentinformation.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- kunna klara sig själv i sin vardagssituation och kunna välja resurssnåla alternativ vid utförandet av allt arbete inom hemmet,
- kunna planera och värdera måltider, laga enklare maträtter och baka matbröd,
- veta hur man förvarar och tar tillvara livsmedel och behärska hushållets vanligaste tekniska hjälpmedel,
- kunna rengöra och vårda bostaden,
- kunna läsa och använda konsumentinformation, recept och bruksanvisningar samt kunna beräkna och värdera kostnader,
- ha kännedom om hur olycksfall i hemmet kan förebyggas.

Slöjd, bild, musik, idrott och hälsa.

Slöjd.

Slöjdämnet skall bidra till elevernas allsidiga utveckling genom att öva upp deras skapande, manuella och kommunikativa förmåga. Ämnet skall främja elevernas självständighet, ansvar och förmåga att lösa problem. Detta sker genom att eleverna, utifrån egna ideer, får planera och genomföra hela processen fram till en färdig slöjdprodukt. Att se arbetet växa fram och ta form ger eleverna arbetsglädje och tillfredsställelse och får dem att känna till tro till den egna förmågan.

Undervisningen i slöjd skall ge eleverna kunskaper i olika metoder inom slöjdområdet, känsla för estetiska värden samt kunskaper om material, redskap och maskiner. Den skall utveckla medvetenhet om resurshushållning vid konsumtion och produktion och ge insikt om attitydpåverkan och gruppsytryck i valsituationer.

Slöjdundervisningen skall vidare ge eleverna kännedom om slöjdtraditioner ur ett nationellt, nordiskt och internationellt perspektiv samt ge respekt och förståelse för andra kulturer. Eleverna skall bli medvetna om traditionernas betydelse i olika kulturer och hur dessa kan inspirera till nyskapande. Undervisningen skall också skapa förståelse och intresse för hantverksyrken.

Eleverna skall bli medvetna om kvinnors och mäns slöjdtraditioner och få kännedom om den rika skatt av vardagshistoria som dessa slöjdtraditioner kan förmedla. De kan härigenom få kännedom om både mäns och kvinnors levnadsbetingelser. Ämnet skall ge förutsättningar för båda könen att självständigt klara såväl traditionellt kvinnliga som manliga uppgifter i vardagslivet och att göra funktionella, ekonomiska, estetiska och miljömedvetna bedömningar vid val av material och arbetssätt.

Mål att sträva mot.

Skolan skall i sin undervisning i slöjd sträva efter att eleven

- bygger upp en tilltro till den egna förmågan att självständigt lösa olika uppgifter inom slöjdområdet och övar upp sin färdighet i olika slöjdmetoder,
- utvecklar känslan för estetiska värden,
- blir medveten om slöjdtraditioners betydelse som kulturarv och som inspiration och påverkan både nationellt, nordiskt och internationellt,
- får kännedom om både hantverksmässig och industriell produktion inom slöjdområdet,
- får en insikt i hur god arbetsmiljö och arbetsetik påverkar det slutliga resultatet,
- kan reflektera över och beskriva slöjdarbetet ur konsument- och miljöaspekter,
- utvecklar ett jämförbart förhållningssätt och en handlingsberedskap för vardagslivet, självständigt kan
- utforma ideer till slöjdprodukter i olika material och verbalt och visuellt gestalta dem, t.ex. med datorstöd,
- välja form och färg, material och metod från kvalitativa, estetiska, ekonomiska och miljömässiga utgångspunkter,
- planera arbetsprocessen så att den blir realistisk utifrån såväl egna förutsättningar som tillgång på tid och resurser,
- tillämpa olika slöjdmetoder och hantera verktyg och redskap,
- under arbetets gång reflektera över sina ställningstaganden, ompröva och eventuellt fatta nya beslut,
- analysera, beskriva och värdera arbetsprocessen och produkten samt bedöma vad som har påverkat resultatet.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Genom att vi i dag köper nästan alla våra bruksvaror färdiga, förlorar vi kunskapen om och förståelsen för den produktionskedja, som startar i råmaterialet och resulterar i en färdig produkt. I slöjden får eleverna något av denna kunskap genom att de är delaktiga i hela produktionsprocessen från idé till färdig produkt.

Eleven får genom att arbeta med såväl textilslöjd som trä- och metallslöjd erfarenhet av skapande arbete i håda mjuka och hårda material. I samband med val av mate-

rial och olika berednings- och behandlingsmetoder kommer eleven naturligt i kontakt med frågor som rör resursanvändning och miljö.

I slöjden förmedlas delar av vårt kulturarv. En naturlig utgångspunkt för detta är de lokala traditionerna. Genom att slöjden ges en historisk och internationell dimension ökar elevernas förståelse för det som uppfattas som svensk kultur men också deras förståelse för andra kulturer och den betydelse slöjdtraditioner har i dessa.

Slöjdamnet bidrar till begreppsbyggnad och begreppsutveckling inom andra skolämnen. Det förekommer exempelvis ofta matematiska tillämpningar som lägger en grund inte minst för storleksuppfattning och förståelse av geometri.

Tonvikten bör ligga på praktiskt arbete och på att pröva och experimentera med olika material och metoder. Successivt ökas kunskaperna i slöjd och eleven kan med högre grad av självständighet göra medvetna val utifrån trender, funktion, form, färg, material och metod.

Slöjdarbetet kan delas upp i idé och planering, genomförande och värdering. Dessa delar utgör en integrerad helhet, där elevernas möjlighet att delta i och påverka arbetsprocessen och steg för steg få återkoppling på sitt arbete är väsentlig.

Idé och planering.

Arbetet utgår från elevens egna idéer, som han eller hon på olika sätt åskådliggör och formger. Eleven planerar för genomförandet av sin ide, väljer metoder för att förverkliga den, väljer material och gör olika bedömningar. Detta innebär exempelvis att göra medvetna val utifrån estetiska, funktionella, ekonomiska och miljömässiga aspekter.

Genom att välja slöjdmetod för att lösa en uppgift tränar eleven sin förmåga att reflektera och tänka kritiskt för att finna goda lösningar på arbetsuppgiften.

För att kunna planera och genomföra sitt arbete måste eleven få kunskaper om de olika stegen i slöjdprocessen.

Gonomförande.

Genom det praktiska arbetet blir eleven förtrogen med grundläggande metoder

inom slöjdområdet. Hon eller han inhämtar också kunskaper om material och om hur verktyg, redskap och maskiner fungerar samt tränas att tolka ritningar och skriftliga instruktioner.

Tankens, ögats och handens gemensamma arbete ger efter övning kunskaper i olika slöjdmetoder. Under arbetets gång får eleverna också konsumentekonomiska kunskaper om bl.a. material, form, färg, resurser, redskap och verktyg.

I slöjdarbetet främjas utvecklingen av elevens motoriska och spatiala förmåga. Genom praktiska erfarenheter av arbete med olika material och verktyg läggs en grund för utvecklingen av begrepp, samtidigt som många sinnen stimuleras.

Under arbetets gång fortgår en naturlig kommunikation, där eleven har möjlighet att ompröva sina ställningstaganden och vid behov fatta nya beslut.

Värdering.

I slöjdarbetet ingår en värdering av arbetsprocessen och av den färdiga produkten ur kvalitets- och konsumentaspekter, där funktion, form och färg lyfts fram. Eleven redovisar hur inspiration, ideer, formgivning och olika ställningstaganden har påverkat arbetsresultatet och hur trender, mode och skilda kulturmönster har inverkat på utformningen.

Eleven tränas i att bedöma och värdera sin arbetsinsats och bli medveten om i vilken grad hon eller han har utnyttjat sina möjligheter att nå de uppsatta målen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- kunna utforma egna idéer till slöjdarbeten och med handledning kunna göra ett planeringsförslag och välja form och färg,
- med handledning kunna välja slöjdmetod och material,
- kunna hantera lämpliga verktyg och redskap och genomföra ett slöjdarbete.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- kunna hantera vardagliga uppgifter och situationer med anknytning till slöjd,
- utifrån en egen ide verbalt och visuellt

- kunna planera ett slöjdarbete,
- kunna arbeta efter skriven och illustrerad text, välja lämpliga metoder, redskap och verktyg samt hantera dem på ett funktionellt sätt,
- kunna välja material med hänsyn till färg, form, ekonomi, miljö och funktion och förstå hur olika val påverkar resultatet,
- kunna ta initiativ och eget ansvar och kunna samarbeta i slöjdarbetet,
- förstå hur inspiration, ideer och val påverkas av olika kulturmönster,
- kunna beskriva arbetsprocessen och produkten och bedöma hur den egna arbetsinsatsen påverkat slöjdarbetets resultat.

Bild.

Bilder har framställts och införlivats med människans begreppsvärld genom hela hennes kända historia. Vår egen tid präglas i hög grad av bilder och bildmedier. Vi möter i olika sammanhang bilder, som berör och påverkar oss, medvetet och omedvetet. Bilden fungerar både som ett eget språk och i samverkan med tal, ljud och text. Den har betydelse för vår förmåga att förstå, uppleva och beskriva omvärlden. Den har en framskjuten plats i massmedierna och i kommersiella sammanhang och spelar en viktig roll i opinionsbildningen. Bild och bildkonst ger tillfällen till reflektion kring andra människors sätt att tänka och uppleva olika tider och kulturer och är en viktig del av det kulturarv skolan skall förmedla.

Grundläggande för undervisningen är att eleven utvecklar sin förmåga att skapa och kommunicera med bilder. Undervisningen skall stärka elevernas lust att arbeta med bilder. Den skall möta deras behov att bearbeta och gestalta iakttagelser och uttrycka åsikter, känslor och erfarenheter i ett bildspråk och utveckla deras känsla för bildens uttryckssätt.

Dagens samhälle präglas av informationsteknologi och bilder används i många former och på många sätt. Text och bild förekommer i skilda sammanhang mer och mer integrerat. Eleverna skall därför i undervisningen få kunskaper i och erfarenheter av att tolka, analysera och kritiskt granska bilder. Det är också viktigt att undervisningen innehåller både analys och praktisk

tillämpning av samspelet mellan text, ljud och bild.

Bilder skall i ämnet studeras både som konst i traditionell mening och som inslag i vardagslivet, men också som de kommer till uttryck i moderna tekniska medier. Mötet med bildkonsten stimulerar tanken, fantasin och lusten att själv skapa.

Bild som begrepp för vanligtvis tankarna till den tvådimensionella bilden som vi möter den i konstbilder, foto, reklam etc. Men bild innefattar också rörliga bilder i film, television och på video, den datorgenererade bilden, tredimensionell bild, skulptur och modellering, grafisk form och layout.

Mål att sträva mot.

Skolan skall i sin undervisning i bild sträva efter att eleven

- utvecklar sin förmåga att kommunicera med hjälp av bilder,
- utvecklar sin förmåga att själv framställa bilder med hjälp av olika metoder och olika tekniska hjälpmedel,
- utvecklar sin förmåga att använda, tolka, analysera och samtala om bilder,
- får insikt i och erfarenhet av bildens roll och användbarhet i skilda sammanhang och i skilda kulturer,
- får kunskap om att bilden bär betydelse, skapar mening och har ett innehåll utöver det föreställande,
- får en historisk bakgrund till bildmediernas roll i vår tid,
- får kunskaper i gestaltningens och formgivningens betydelse för vår miljö,
- får en kulturhistorisk allmänbildning,
- får kunskap om dagens yrken inom bildkonsten.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Bilden som språk och bildframställningen är centrala begrepp i ämnet.

I bildundervisningen skall eleven utveckla sitt bildspråk och sin förmåga att på ett nyanserat sätt se och förstå verkligheten. Bilden är ett språk, som kan användas för kommunikation och påverkan och kan förmedla upplevelser precis som det talade och skrivna språket. Det finns likheter mellan ämnena bild och svenska genom att undervisningen i båda ämnena syftar till att ge varje elev ökade uttrycksmöjligheter.

Undervisningen skall inriktas dels mot elevens egen bildframställning och kommunikation, dels mot kunskaper i att avläsa, tolka och analysera bilduttryck i vår egen tid och i vår kulturs historia.

Att se och iaktta.

Eleven får i bildämnet möjlighet att öva sin förmåga att iaktta verkligheten med utgångspunkt från färg, form, storlek, linje, yta, avstånd, ljus och skugga etc. Härigenom lär sig eleverna att se och använda sina iakttagelser för att framställa egna bilder. De lär sig också att förstå andras bilduttryck och att se bilder som någons tanke om verkligheten. Eleverna utvecklar på detta sätt sin estetiska förmåga att uppleva och värdera och därmed också påverka utformningen av den miljö som finns runt omkring dem.

Att framställa bilder.

Att teckna, måla och på andra sätt framställa bilder bygger på elevens mognad och förmåga att använda bildens generella uttryckssätt. Alla har en spontan förmåga att uttrycka sig genom olika slags bilder. I undervisningen utvecklas denna förmåga och resulterar i medvetna och nyanserade sätt att uttrycka sig. Till detta fogas kunskaper i att komponera bilder, beskära bilder och att använda olika bildutsnitt samt att arbeta med rörliga bilder.

Att skapa bilder är en process i flera led som kan utveckla kunskaper och upplevelser samt ge förmåga till reflektion och känsla för kvalitet.

Att se och tolka bilder.

I undervisningen får eleverna förståelse för att bilder kan informera, underhålla, påverka eller ge en estetisk upplevelse. De får också kunskap om att bilder kan beskriva, berätta eller förklara och bära på mer eller mindre uttalade budskap.

Vi möter bilder i alla sammanhang. Att tolka bilder är medvetna möten med bildens form, uttryck, innehåll och betydelse.

Innehållet i reklam och massmedier påverkar våra tankar och värderingar, både på ett medvetet och ett omedvetet plan. Bland annat av detta skäl skall eleverna lära sig att tolka innehåll och bildspråkliga budskap och därmed få förutsättningar för att förstå

och ifråga sätta bilders budskap när det behövs.

Bildkonsten är en del av vårt kulturarv liksom miljögestaltning, arkitektur och fongivning. I undervisningen möter eleverna bildkonst och får grundläggande kunskaper i att tolka och förstå konstbilder från skilda tider och kulturer. De får kunskaper om kulturella skillnader i bild- och formspråk som kan ge nya insikter och öppna vägar till spännande möten med andra kulturer.

Att använda bilder.

I ämnet bild får eleverna kunskaper i och erfarenhet av att både presentera sina egna bilder, och använda bilder när de skall berätta, redovisa och presentera något i olika sammanhang i och utanför skolan.

Den tekniska medieutvecklingen erbjuder stora möjligheter att kombinera språkliga uttryck. Bilder förekommer i dag ofta tillsammans med ord, tal, text, ljud och musik. Eleverna kan i bildundervisningen få insikt i teknikens möjligheter och få arbeta med integrerade språkliga uttryck i samverkan mellan bild, svenska, musik och andra ämnen. Exempel på detta är trycksaker med bild och text i en layout, videoproduktioner och bildspel.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- ha utvecklat sin förmåga att framställa bilder med hjälp av olika redskap och tekniker,
- kunna använda egna och andras bilder för att berätta, beskriva eller förklara,
- ha grundläggande kunskaper i att beskriva och tolka bilder,
- ha viss kännedom om och kunna beskriva bilder från skilda tider och kulturer.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- ha utvecklat sin förmåga att framställa egna bilder med hjälp av olika sorters teknik,
- kunna använda egna och andras bilder i bestämda syften,
- kunna tolka, analysera och kritiskt granska olika typer av bilder, såväl still-

- bilder som rörliga bilder,
- ha kunskaper om bildens roll i kultur och samhälle och känna till några framträdande bildkonstnärer.

Musik.

Musiken är djupt förankrad i individen och samhället. Musikens rika och varierande former och traditioner har i alla tider haft en stor social och kulturell betydelse för människor. Nutidens musikliv präglas i hög grad av den internationella ungdomskulturen som också utgör en väsentlig del av barns och ungdomars musikaliska identitet. Musikens ökande mångfald, medieteknikens utveckling och förändringarna i villkoren för musikproduktionen förändrar snabbt den musikaliska bildningsstrukturen.

Musikämnet i skolan skall på olika sätt spegla såväl det nutida musiklivet i samhället som det historiska musikerlivet. Genom sin kulturbärande och kulturskapande roll kan musikundervisningen befrämja den kulturella miljön i skolan och den musikaliska bildningen i samhället.

Musikundervisningen syftar till att tillvarata elevernas musikintresse och behov av musik och utveckla en god musikalisk allmänbildning. Eleverna skall få sådana kunskaper att de kan orientera sig i ett mycket stort informationsflöde på musik- och kulturområdet. Utvecklingen av elevernas kunskaper om musik skall bidra till deras personliga och sociala utveckling samt leda till ett glädjerikt förhållande till musik.

Elevernas allsidiga musikaliska utveckling skall ses som ett led i att stärka de kulturella och humanistiska värdena i det framtida samhället. Musikundervisningen skall ta sin utgångspunkt i såväl den nationella som den internationella musikkulturen. Utvecklingen av elevernas förmåga att se sammanhang och förstå musikens innebörder samt att skapa musik efter egna föreställningar är en fråga om kulturell yttrandefrihet och ger verktyg för såväl etiska som estetiska ställningstaganden. Varje elev som lämnar grundskolan bör ha uppnått sådana kunskaper i musik som ger förutsättningar för ett aktivt deltagande i samhällets musik- och kulturliv.

Mål att sträva mot.

Skolan skall i sin undervisning i musik sträva efter att eleven

- utvecklar kunskaper i sang, spel, dans och rörelse som grund för en musikalisk allmänbildning samt blir förtrogen med en repertoar såväl från svensk tradition som från andra kulturer och genrer för att kunna delta i skolans och samhällets musikliv,
- utvecklar sin förmåga till aktivt musikalysnande genom att lära sig analysera, kritiskt granska och tolka musikens innehåll och kulturella betydelser och därmed fördjupa musikupplevelsorna och öka förtrogenheten med olika konstnärliga och estetiska uttryck,
- lär sig förstå och använda musikaliska begrepp och sammanhang, blir förtrogen med musikens uppbyggnad, varierande former och uttryck samt dess funktioner och villkor i olika miljöer, kulturer och historiska tider,
- utvecklar sin musikaliska förmåga, kreativitet och lust att använda musik för att kunna skapa, uttrycka och förmedla egna musikaliska tankar och känslor även i samverkan med andra uttrycksformer som bild, rörelse, drama eller media.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Musikämnets struktur och perspektiv utgår från relationen musik, människa och samhälle. Centrala begrepp för elevernas musikaliska kunskapsutveckling är musicerande, musiklyssnande, musikkunnande och musikskapande.

Musikämnets kunskapskällor finns dels i det samlade musikaliska kulturarvet, dels i den nya musik som växer fram i takt med medieteknikens, informationssamhällets och kulturlivets utveckling. Genom medieteknikens inträde i skolan kan musikämnets historiska, mångkulturella och internationella aspekter belysas.

Kunskaper i musik kan konkret innebära att man kan spela ett instrument, sjunga eller dansa. Det kan vara att veta något om musik, t.ex. musikhistoria eller musikstilar och artister. Det kan innebära att tolka och förstå musikens innehåll och estetiska uttryck. Det kan vara att genom praktiskt musicerande, musiklyssning eller musikskapande ha fått en förtrogenhet med olika mu-

sikformer eller att kritiskt kunna granska olika musikföreteelser. Det kan innebära att återge andras musik, kunna improvisera eller skapa musik efter sina egna musikaliska föreställningar och uttrycksbehov. Musikämnets mångfacetterade och dynamiska kunskapsstruktur skapar ett brett underlag för elevens musikaliska utveckling.

En allsidig kunskapsutveckling i musik innebär att eleverna utvecklar ett musikaliskt språk och en förmåga att reflektera över sina erfarenheter och upplevelser av musik när de musicerar, lyssnar eller skapar musik. I det framväxande kunskaps- och informationssamhället bör kunskaper i musik betraktas i ett vidare perspektiv där de kommunikativa, kreativa och estetiska dimensionerna i musiken också ses som verktyg för att uttrycka sig och bättre förstå sin omvärld. Att musicera, sjunga och spela ett instrument kan ses som intellektuella och konstnärliga redskap för att uttrycka sina kunskaper.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- kunna delta i unison sång och enkel flerstämmig sång, ha elementära kunskaper i spel på något instrument, ha grundläggande förmåga att kombinera musik och rörelse samt kunna tillämpa dessa kunskaper i gemensamt musicerande,
- kunna lyssna aktivt till musik, föra enkla samtal kring den musik man lyssnat på samt ge uttryck för egna synpunkter på musik,
- ha tillägnat sig en grundrepertoar av sånger, melodier och danslekar som anknyter till skola och samhälle och är förankrad i elevens vardag och musikintresse,
- förstå begrepp som rytm, melodi och ackord samt kunna omsätta dessa i enkla musikaliska övningar och elementära former av eget skapande och improvisation.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- kunna delta aktivt i sång, spel på instrument samt dans och rörelse,
- kunna lyssna aktivt till musik, reflektera över sina erfarenheter och upplevelser av

musik samt kunna diskutera och ta ställning till olika slags musik,

- känna till viktiga delar av vårt musikaliska kulturarv samt kunna identifiera olika musikstilar, musikaliska uttrycksformer och traditioner i skilda kulturer, miljöer och tider,
- ha tillägnat sig ett kreativt förhållningssätt till musik och kunna omsätta sina musikaliska grundkunskaper i enkla former av eget skapande och improvisation.

Idrott och hälsa.

Idrott, friluftsliv och olika former av motion och rekreation har stor betydelse för folkhälsan. Därför är det viktigt att barn och ungdom får kunskap om hur den egna kroppen fungerar och hur man genom goda matvanor, regelbunden fysisk aktivitet och friluftsliv kan förbättra sitt fysiska och psykiska välbefinnande.

Vår kropp är byggd för rörelse. Dess vånader och olika funktioner anpassar sig till de krav som ställs på den. För det växande barnet är det därför viktigt att dess hem miljö, skol- och fritidsmiljö ger möjligheter till motorisk och fysisk aktivitet och träning. Barnet måste få utveckla olika förmågor och funktioner av sensomotorisk och fysisk karaktär.

I ämnet idrott och hälsa får eleverna pröva och lära sig olika lekar, danser och idrottsgrenar. Dessutom får de möjlighet att ägna sig åt friluftsliv. De får en bred erfarenhet av olika aktiviteter och kan så småningom välja dem som passar dem bäst. De kan ta ansvar för sin egen fysiska träning och utveckla ett bestående intresse för motion, idrott och friluftsliv.

Undervisningen skall ta hänsyn till elevernas skilda förutsättningar och bidra till jämställdhet genom att beakta de könsskillnader som finns mellan flickor och pojkar när det gäller t.ex. fysisk förmåga, skaderisker, kroppsuppfattning och förutsättningar i övrigt.

Ämnet har ett särskilt ansvar för de elever som har brister i sin fysiska eller motoriska förmåga eller andra svårigheter i samband med kroppsrörelse och friluftsliv.

Lekar, danser och idrott förekommer i lik-

artade former över hela världen och utgör viktiga delar av barnens kultur i alla länder. Undervisningen i idrott och hälsa kan därför bidra till att stärka känslan av gemenskap mellan invandrarbarn och svenska barn och utveckla förståelse och respekt för barnens olika bakgrund.

Mål att sträva mot.

Skolan skall i sin undervisning i idrott och hälsa sträva efter att eleven

- utvecklar sin fysiska, psykiska och sociala förmåga samt utvecklar en positiv självbild,
- får förståelse och ett bestående intresse för regelbunden fysisk aktivitet och grundlägger goda vanor som kan leda till hälsa och välbefinnande,
- utvecklar sin rörelseförmåga och lust att röra sig samt stimuleras att i rytm och rörelse ge uttryck för fantasi, känslor och gemenskap,
- lär känna olika former av lekar, danser, idrottsaktiviteter och friluftsliv och får fördjupa kunskaperna i några av dessa,
- skaffar sig sådana kunskaper som gör det möjligt att se olika former av kroppsrörelse, mat, motion och idrott ur ett allmänt hälsoperspektiv men också ger förutsättningar för ett personligt ställningstagande,
- utvecklar förmågan att leka och idrotta på egen hand eller tillsammans med kamrater och ta ett växande ansvar för sin egen fysiska träning,
- kan organisera och leda en idrottsaktivitet,
- får inblick i idrottens historia och om lekar, danser och idrottsaktiviteter i andra kulturer.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Genom undervisningen i ämnet skall eleverna få kunskaper och upplevelser som utvecklar dem och är betydelsefulla såväl under uppväxttiden som senare i livet. Ämnets rika innehåll av lek, dans och idrotts- och friluftaktiviteter och möjligheterna att variera arbetssättet ger goda förutsättningar för detta. Undervisningen skall kännetecknas av lek och allsidig rörelse- och färdighetsträning samt präglas av ett utvecklingsperspektiv på barn och ungdom och en tydlig progression i valet av innehåll.

Undervisningen syftar till att alla elever,

oavsett kön och fysiska eller andra förutsättningar, skall kunna delta och utvecklas på sina egna villkor.

Ämnet skall stimulera eleverna till lek och idrott på fritiden utan att vuxna deltar.

Rörelse, rytm och dans.

Allsidiga rörelseaktiviteter som lek, dans och rytmik har stor betydelse för barnet under förskoleperioden och de tidiga skolåren. I lek och dans får de uppleva rörelseglädje och rytm. Som en följd av lek och kroppsrörelse ökar barnens förutsättningar att klara grov- och finmotoriska uppgifter. Rörelseaktiviteter kan ofta, i kombination med rytmövningar, rim och ramsor förstärka inläringen i andra ämnen.

Om lekbetonade aktiviteter har stor betydelse för yngre elever, är perioden just före puberteten särskilt gynnsam för inläring av mer utvecklade rörelse- och idrottsfärdigheter. Träningen av kondition, styrka och rörlighet blir betydelsefullare efter puberteten. I ämnet förekommer t.ex. gymnastik, bollspel och friidrott där inslag av träning och lagtävlingar på olika sätt kan förbereda och träna eleverna för målmedvetna satsningar, lagarbete och samverkan. Prestations- och tävlingsmoment måste dock användas med omdöme.

Natur och friluftsliv.

Ämnet skall bidra till att väcka engagemang för och skapa medvetenhet om natur- och miljöfrågor. Genom regelbunden vistelse i naturen och genom friluftsversamhet får eleverna upplevelser, kunskaper och erfarenheter som kan stimulera intresset för friluftsliv, natur och miljöfrågor. Undervisningen anknyter till de starka kulturella traditioner som finns i Sverige när det gäller att vistats i och ta vara på naturen.

Livsstil, livsmiljö och hälsa.

Idrott och hälsa skall ha en tydlig inriktning mot god hälsa och god miljö så att eleverna blir förtrogna med sambanden mellan livsstil, livsmiljö och hälsa för att skapa livskvalitet. För att söka förebygga arbetsskador och sjukdomar skall undervisningen i ämnet göra eleverna i vid bemärkelse kroppsmäta. Härigenom kan de bedöma vad som är bra och vad som är skadligt och kan förbättra sina egna förutsättningar

för hälsa. Eleverna bör också få grundläggande utbildning i första hjälpen vid olycksfall.

Undervisningen i ämnet skall bidra till att eleverna får kunskaper om rörelseapparaten, dess funktion och träning och att de utvecklar förmågan att värdera olika fysiska aktiviteter. Härigenom får de uppleva hur kropp, känslor, intellekt och tankar är beroende av varandra.

Undervisningen skall vidare bidra till att eleverna får en god kroppsuppfattning och därigenom större möjligheter att stå emot de idealbilder som sprids bl.a. i reklamen. Undervisningen i ämnet har ett särskilt ansvar för att också stimulera och engagera de barn som är fysiskt inaktiva på sin fritid.

De missförhållanden som förekommer såväl inom idrotten som i samhället i övrigt, t.ex. ätstörningar, doping, fusk och läktarvåld, är angelägna frågor som bör tas upp i undervisningen liksom andra etiska frågor i samband med idrott och friluftsliv.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- behärska grovmotoriska grundformer som att springa, hoppa, rulla, kasta och fånga samt med balans och kroppskontroll kunna utföra enkla danser och rörelseuppgifter till musik,
- ha erfarenhet av vanliga idrottsaktiviteter,
- kunna simma och hantera nödsituationer vid vatten,
- ha kännedom om lämplig klädsel och utrustning för friluftsliv under olika årstider,
- kunna orientera sig och hitta i närmiljön genom att använda enkla hjälpmedel,
- veta något om skaderisker och om hur skador kan förebyggas,
- kunna ge synpunkter på den egna arbetsmiljön i skolan.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- förstå sambandet mellan mat, motion och välbefinnande,
- kunna delta i lek, dans och idrott och utföra rörelseuppgifter genom härmning och improvisation,

- kunna göra egna enkla rörelseprogram till musik,
- vara förtrogen med några folkdanser och de vanligaste moderna danserna,
- ha kunskaper i de vanligaste idrottsgrenarna samt kunna organisera och leda en idrottsaktivitet,
- ha kunskaper om friluftsliv och vistelse i naturen, känna till allemansrätten och kunna orientera i okänd natur genom att använda olika hjälpmedel,
- kunna tillämpa kunskaper i ergonomi i vardagliga sammanhang.

Svenska, engelska, B- och C-språk, hemspråk.

Svenska.

Att i tal och skrift kunna använda det svenska språket är en förutsättning för att aktivt kunna delta i samhällslivet. Det är därför skolans viktigaste uppgift att skapa goda möjligheter för elevernas språkutveckling. Skolans undervisning skall ge eleverna möjligheter att använda och utveckla sina färdigheter i att tala och lyssna, läsa och skriva. De skall få möta skönlitteraturen, grundlägga goda läsvanor och lära känna delar av vårt kulturarv.

Förkunskaperna i svenska kan dock variera och de elever som är berättigade till det och behöver det skall få undervisning i svenska som andraspråk.

Språk och kultur är ouplösligt förenade med varandra. I språket finns våra rötter och vår kulturella identitet. Språket speglar skillnader mellan människor, deras personlighet, bakgrund, kön, intressen m.m. Språkets funktionella roll speglar också människors olika bevekelsegrunder, ambitioner och positioner. Språkets betydelse för vår personliga identitet gör det betydelsefullt att, inom ramen för skolans uppgift att lära eleverna att tala och skriva väl, skapa respekt för andras språk och sätt att uttrycka sig i tal och skrift.

Språket är också en väg till kunskap och det är av grundläggande betydelse för lärandet. Med hjälp av språket erövrar eleverna nya begrepp, de lär sig se sammanhang, tänka logiskt, granska kritiskt och värdera. Deras förmåga att reflektera och att förstå omvärlden växer.

Språket har en nyckelställning i skolarbetet. Det utvecklar en människas tänkande och kreativitet, hennes relationer till andra och hennes personliga och kulturella identitet. Genom språket blir kunskap synlig och hanterbar. Språkförmågan har alltså stor betydelse för allt arbete i skolan och för elevernas fortsatta liv och verksamhet.

Mål att sträva mot.

Skolan skall i sin undervisning i svenska sträva efter att eleven

- utvecklar en sådan språklig säkerhet i tal och skrift att hon eller han med respekt för andra kan, vill och vågar uttrycka sig tydligt i många olika sammanhang,
- kan läsa och förstå texter av olika slag, såsom skönlitteratur, faktatexter och dags tidningarnas artiklar i allmänna ämnen och kan anpassa lässättet till textens karaktär och till syftet med läsningen,
- gör det till en vana att skriva och genom skrivandet får ett medel för kontakt och påverkan, tänkande och lärande och också ett värdefullt redskap för fortsatta studier,
- kan analysera, bearbeta och förbättra sitt språk både självständigt och i samarbete med andra,
- utvecklar sin fantasi och lust att lära genom att läsa litteratur och skapa med hjälp av språket,
- gärna läser på egen hand för att stilla sin nyfikenhet och uppnå personlig tillfredsställelse,
- i samtal med andra kan uttrycka de känslor och de tankar litteraturen väcker,
- lär känna svensk skönlitteratur från olika tider och i skilda former, får kunskaper om centrala författarskap och därigenom blir förtrogen med svensk kultur,
- lär känna skönlitteratur från de nordiska länderna och från andra delar av världen och får förståelse för kulturens mångfald,
- får kunskaper om språket och dess betydelse för människan och samhället,
- får kunskaper om det svenska språket, dess ursprung och historia, dess uppbyggnad och särart och dess ständigt pågående utveckling,
- får kunskaper om språken i våra nordiska grannländer,
- lär sig använda skriftspråkets normer för stavning, meningsbyggnad och bruk av skiljetecken samt lär sig utveckla en tydlig handstil,
- förstår grundläggande mönster och grammatiska strukturer i språket och inser att människor talar och skriver olika beroende på ålder, kön, utbildning, hemvist och syfte,
- får kunskap om tidningarnas, reklamens och andra mediers språk och funktion samt utvecklar sin förmåga att analysera,

tolka och kritiskt granska budskap i olika medier,

- vänjer sig vid att utnyttja ett biblioteks möjligheter och att använda hjälpmedel som ordlistor, uppslagsböcker och datorer för att skriva och hämta information,
- inser hur lärande går till och lär sig att använda sina egna erfarenheter, sitt tänkande och sina språkliga färdigheter för att inhämta och befästa nya kunskaper,
- vänjer sig vid och stimuleras till att självständigt tänka och ta ställning i arbetet med litteratur och andra texter.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Språk och litteratur är ämnets centrala innehåll. Språkutveckling innebär att elevernas begreppsvärld vidgas, att de blir säkrare i att använda språket uttrycksfullt och tydligt i både tal och skrift och att deras förmåga att förstå och tillgodogöra sig litteratur successivt ökar.

Arbetet med språket och litteraturen har flera dimensioner. Det skall tillgodose elevernas behov att uttrycka vad de känner och tänker. Det skall ge gemensamma upplevelser att fundera över och tala om. Det skall ge kunskaper om det svenska språket och kulturarvet och om vår omvärld.

Ämnet svenska kan knappast delas upp i moment som bygger på varandra i en given turordning. Det går inte att hitta en jämnt växande utveckling genom skolåren som innebär att de små barnen berättar och beskriver, medan de äldre kan se sammanhang, utreda och argumentera. Redan det lilla barnet argumenterar och diskuterar, och tonåringen har inte upphört att berätta och fantisera, men de gör det på olika sätt.

Inom svenskämnet ryms huvudansvaret för elevernas språkliga utveckling, men alla lärare har ett gemensamt ansvar och måste vara medvetna om språkets betydelse för lärande.

Invandrarelever kommer till skolan med olika förutsättningar och skolerfarenheter. I den mån de behöver undervisning i svenska som andraspråk har de enligt grundskoleförordning en rätt att få detta. Målen för undervisningen i svenska är dock desamma för alla elever.

Språket.

Gods språkfärdigheter får eleverna när de

i meningsfulla sammanhang använder sitt språk: talar, läser, skriver och tänker. Genom att använda språket lär sig eleverna att klara situationer som ställer olika språkliga krav på t.ex. formell korrekthet, utförlighet eller inlevelse.

Språket utvecklas i ett socialt samspel med andra. Det utvecklas om man aktivt deltar i samtal, gestaltar, improviserar, berättar och redogör inför andra människor, läser och förstår, skriver för att uttrycka känslor, tankar och idéer.

Redan som femåring har barnet stor praktisk erfarenhet av hela det komplicerade systemet språket utgör. För att gå vidare i sin språkutveckling måste eleverna utifrån sina erfarenheter få upptäcka de kunskaper de själva har om språket och med lärarens hjälp lära. Barn kan exempelvis tidigt förstå att orden har olika stilvalör och passar olika bra i olika sammanhang. De förstår så komplicerade saker som hur nutid, förfluten tid och framtid uttrycks i språket. Eleverna kan också utifrån sina erfarenheter bygga upp kunskap om hur språket fungerar i samspelet mellan människor och därigenom få perspektiv på sin egen språkförmåga.

Kunskaper om språkets struktur och uppbyggnad och om hur språket historiskt har utvecklats tillför språkutvecklingen andra dimensioner. Insikter om egen användning av språket, tillämpning av dessa kunskaper och nya faktakunskaper om språket hyggs upp i ett ständigt växelspel och bidrar till elevernas språkutveckling.

Läraren skall kontinuerligt följa elevernas utveckling och arbete. Det är särskilt viktigt att uppmärksamma om en elev i vissa skeden behöver mer hjälp för att gå framåt.

Litteraturen.

Skönlitteraturen öppnar nya världar och förmedlar upplevelser av spänning, humor, tragik och glädje. Skönlitteraturen hjälper eleverna att förstå världen och sig själva. Litteraturläsning är också viktig för att utveckla den egna språkbehandlingen och språkriktigheten. Skönlitteratur ger kunskaper om barns, kvinnors och mäns livsvillkor under olika tider och i olika länder. Litteraturen ger också perspektiv på det nära och vardagliga. Det är viktigt att eleverna från det första skolåret till det sista får

möta litteraturen i myter, sagor och sägner, i dikt, pjäser och prosaberättelser, i såväl barn- och ungdomslitteratur som vuxenlitteratur. Arbetet kring litteraturen genom samtal, skrivande eller dramatisering hjälper eleverna att få svar på de stora livsfrågorna.

Skönlitteraturen bär en del av vårt kulturella arv och förmedlar kunskaper och värderingar. Litteratur fungerar som ett kitt i en kulturgemenskap och skolan har ett ansvar att lyfta fram den aspekten.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- kunna läsa barn- och ungdomsböcker och faktatexter skrivna för barn och ungdom med god förståelse och med flyt i läsningen,
- kunna skriva berättelser, brev, anteckningar och redogörelser med tydlig handstil och så att mottagaren kan förstå,
- kunna muntligt berätta och redogöra så att innehållet blir begripligt för åhöraren samt kunna läsa en text högt inför klassen,
- känna till och kunna tillämpa de vanligaste reglerna för skriftspråket och de vanligaste reglerna för stavning och kunna använda ordlista.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- aktivt kunna delta i samtal och diskussioner samt kunna redovisa ett arbete muntligt så att innehållet framgår tydligt,
- kunna läsa till åldern avpassad skönlitteratur, saklitteratur och dagstidningarnas artiklar i allmänna ämnen med god förståelse så att innehållet kan återges sammanhängande,
- kunna skriva berättelser, brev, sammanfattningar och redogörelser så att innehållet framgår tydligt och därvid tillämpa skriftspråkets normer för stavning, meningsbyggnad och bruk av skiljetecken
- ha elementära kunskaper om språket och kunna göra iakttagelser av människors olika språkbruk för att utveckla det egna språket,
- känna till några av de stora skönlitterära verken och författarskapen som ingår i vårt kulturarv.

Engelska.

I en värld som präglas av internationella kontakter är det önskvärt att alla svenskar kan engelska så väl att de kan förstå och använda språket i både tal och skrift. Genom att engelska språket numera har en så dominerande ställning i hela det internationella samhället fungerar det som ett globalt språk.

Det ökande utbudet av engelska i massmedierna, det intensifierade reselivet och behovet av att kunna kommunicera på många olika områden, såväl i privatlivet som i utbildningen och arbetslivet, gör att kraven på bredd och djup i engelskkunskaperna ständigt växer. Till denna breddning och fördjupning hör sådana kunskaper som ger vidgade perspektiv på levnadsförhållanden, tänkesätt, seder och kultur i engelskspråkiga länder.

Syftet med undervisningen i engelska är att eleverna skall förvärva så goda språkfärdigheter och så mycket relevant samhälls- och kulturkunskap att de kan fungera i de olika sammanhang där engelskan används för språklig kommunikation.

Mål att sträva mot.

Skolan skall i sin undervisning i engelska sträva efter att eleven

- förstår varierande former av engelskt tal och blir medveten om de olika språkliga varianter som har sin grund i sociala och regionala skillnader inom den engelskspråkiga världen,
- kan inleda och delta i samtal och diskussioner och därvid uttrycka egna åsikter och bemöta andras,
- utvecklar sin förmåga att använda engelska för att berätta, beskriva och förklara,
- kan läsa och förstå texter av varierande slag, såsom nyhetsartiklar och faktatexter i tidningar och tidskrifter,
- läser och tillgodogör sig litteratur som kan möta behov av bl.a. spänning och upplevelser och som kan stimulera till fortsatt läsande på egen hand,
- lär känna sådan skönlitteratur, poesi och musik som representerar såväl den engelskspråkiga kulturtraditionen som den kultur eleverna i dag omges av,
- vänjer sig vid att läsa engelska texter som anknyter till andra skolämnen och till

- tema- och projektarbeten eller som rör egna intresseområden,
- kan formulera sig tydligt och vårdat i skrift och vänjer sig vid att uttrycka upplevelser och tankar i skrift så att skrivandet blir en hjälp att befästa och utveckla språket,
  - lär sig att analysera, bearbeta och förbättra sitt språk mot allt större variation och formell säkerhet,
  - inhämtar kunskaper om samhällsförhållanden och kulturliv i engelskspråkiga länder och lär sig beskriva och göra jämförelser med motsvarande svenska förhållanden,
  - är van att ta ansvar för sin egen språkinläring,
  - gör det till en vana att använda ordböcker, uppslagsböcker och grammatikor som hjälpmedel och att utnyttja datorer för skrivande, informationssökning och kommunikation,
  - har en tilltro till sin förmåga att använda engelska i alla de sammanhang där det finns ett behov av att kommunicera på språket.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Kunskaper i att använda det engelska språket och insikter i den engelskspråkiga världens kultur i vid mening utgör de centrala delarna i ämnet.

Kommunikativ språkfärdighet.

Att kunna kommunicera med hjälp av språket står i fokus för språkinläringen. Undervisningen skall utgå från ett meningsfullt och intresseväckande innehåll. Eleverna utvecklar sin språkfärdighet genom att lyssna till och läsa om sådant som angår och engagerar dem och genom att använda språket för att uttrycka egna tankar i tal och skrift. Det språkliga och sociala samspelet eleverna emellan har här en viktig roll. Det ligger också ett värde i att eleverna försöker hitta vägar för att förstå eller göra sig förstådda även i situationer där den egna språkförmågan annu inte riktigt räcker till.

I dag möter svenska barn det engelska språket långt före skolåldern, framför allt genom det rika utbudet av engelskspråkiga TV-program. Det är därför väsentligt att redan den tidiga undervisningen i engelska

söker fånga upp sådant som väcker elevernas intresse och nyfikenhet också utanför skolans värld. Bilder, rörelse, musik och eget skapande kan ytterligare stimulera och stödja språkutvecklingen och därmed svara mot elevernas behov av fantasi och lek.

Även fortsättningsvis är fantasi och lek, liksom stoff som stimulerar nyfikenhet, viktiga inslag i undervisningen. Med elevernas stigande ålder och mognad blir det naturligt att också lägga vikt vid grammatiska strukturer och mer formell språkträning. En sådan språkträning syftar till att utveckla såväl den formella säkerheten som förmågan att variera språket i fråga om ordförråd, fraser och satsbyggnad.

Uttalet är en viktig del av den språkliga kommunikationen. Elevernas uttal när det gäller enskilda ljud, betoning, intonation och rytm grundläggs från nybörjarstadiet och uppmärksammas sedan under hela studiegången. Förebilden för elevernas eget uttal bör vara vårdad brittisk eller amerikansk engelska.

Interkulturell förståelse.

Varje nytt språk är främmande också i den meningen att det - jämfört med modersmålet ofta är uttryck för ett annorlunda sätt att bete sig, för olika levnadsförhållanden, för olika värderingar och för en annan kultur. För många av dagens elever är kulturell mångfald en naturlig och integrerad del av den egna vardagen.

Kunskaper om de engelskspråkiga ländernas vardagsliv, historia, geografi, samhällsförhållanden och religioner har ett värde i sig. Sådana kunskaper ger också eleverna en bättre bakgrund när de söker förstå exempelvis film och litteratur, när de tar del av nyhetsförmedling i media och när de vill komma i personlig kontakt med engelsktalande. Eleverna får genom internationella jämförelser också nya perspektiv på svenskt samhällsliv och svenska förhållanden.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- förstå tydligt och enkelt tal och själv kunna delta i enkla samtal,
- kunna läsa och förstå enkla berättelser och beskrivningar,

- kunna göra sig förstådd i skrift, t.ex. i enkla meddelanden.
- känna till något om levnadsförhållanden i engelskspråkiga länder.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- förstå tydligt brittiskt och amerikanskt tal,
- kunna delta aktivt i samtal om vardagliga ämnen och kända förhållanden,
- på ett enkelt språk kunna muntligt berätta något som han eller hon hört, läst eller upplevt,
- kunna läsa och tillgodogöra sig innehållet i berättande och beskrivande texter samt ta fram fakta ur en sakttext,
- kunna formulera sig skriftligt i enkla former, t.ex. i meddelanden och brev,
- ha allmänna kunskaper om samhällsförhållanden, kulturtraditioner och levnads-sätt i engelsktalande länder,
- vara van att använda ordbok och grammatik som hjälpmedel vid läsning och skrivning på egen hand.

B- och C-språk.

De ökade kontakterna mellan länder och teknikens snabba utveckling ställer krav på att allt fler får kunskaper i främmande språk utöver engelska. Att lära sig kommunicera på främmande språk - lyssna, tala, läsa och skriva - är en väsentlig del av en internationellt orienterad utbildning. I Europa och i världen i övrigt kommer man ofta att, utöver engelska, behöva goda kunskaper i ytterligare minst ett större främmande språk, vanligtvis franska, spanska eller tyska.

Undervisningen i främmande språk syftar till att eleverna skall få sådana kunskaper att de kan förstå och använda språket i tal och skrift. Den skall också ge vidgade perspektiv på levnadsförhållanden, tänkesätt, seder och kultur i de länder där det studerade språket används.....

Hemspråk.

Modersmålet är av grundläggande betydelse för individens språk-, personlighets-

och tankeutveckling. Det är ett medel för kommunikation, för att utveckla människans identitet och hennes förmåga att lära, men det är också nyckeln till det kulturella arvet och den egna kulturens litteratur. Undervisningen i ämnet syftar till att elever med annat hemspråk än svenska utvecklar sitt språk så att de därigenom kan få en stark självkänsla och en klar uppfattning om sig själva och sin livssituation. Undervisningen skall främja deras utveckling till tvåspråkiga individer med dubbel kulturell identitet.

Kursplanen för hemspråk är utformad med hänsyn till att ämnet kan läsas dels inom utrymmet för elevens personliga val, dels som ett alternativ till B-språk. Tillämpningen av kursplanen skall vara flexibel och kunna anpassas till enskilda elevers studietid i ämnet och till olika elevgruppers språkförhållanden.....

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Litteraturläsning, skrivande och samtal kring elevens egna erfarenheter och delaktighet i två kulturer skall vara basen för det språkutvecklande arbetet i ämnet. Elevernas behov av att använda språket för att tänka och för att bygga upp sin identitet skall vara en utgångs punkt. Det innehåll som väljs skall ha anknytning till det övriga skolarbetet och kunna komplettera studiehandledningen på hemspråket, när sådan ges.

Språkstudier med utgångspunkt i litteraturläsning och kulturkunskap är ämnets centrala kunskapsområden.

Språkkunskap och litteraturläsning.

Goda språkfärdigheter får elever när de använder sitt språk i meningsfulla sammanhang och kring ett meningsfullt innehåll. Eleverna utvecklar sin språkförmåga genom att aktivt delta i samtal, gestalta, improvisera, berätta och redogöra inför andra, genom att läsa och förstå och genom att skriva för att uttrycka känslor, tankar och ideer. Utifrån egna erfarenheter bygger de upp kunskap om hur språket fungerar i samspillet mellan människor och får perspektiv på sin egen språkförmåga. Jämförelser mellan hemspråket och det svenska språket utvecklar förståelsen för språkens betydelse och uppbyggnad.

Litteraturen och den muntliga traditionen

bär en stor del av det kulturella arvet och förmedlar kunskaper och värderingar. Arbetet kring litteraturen genom samtal, skrivande och dramatisering hjälper eleverna att få svar på de frågor som uppkommer genom att de tillhör två kulturer. Eleverna skall få möta litteraturen i sagor och dikter, pjäser och prosaberättelser, i såväl barn- och ungdomslitteratur som vuxenlitteratur.

Kunskaper om kultur och samhälle.

Eleverna skall få kunskaper om sin kulturella bakgrund: traditioner, religion, historia, folkoch land. Även de nutida samhällsförhållandena hör till de väsentliga kunskaperna. Den egna kulturkretsens musik, sånger och visor, rim och ramsor är viktiga delar av kulturarvet. Genom att få kunskaper om kulturbakgrunden och om den egna minoritetskulturen i Sverige kan eleverna göra jämförelser mellan olika kulturer, bättre förstå sin situation och också bidra till att öka förståelsen mellan olika folk och kulturer.....

Geografi, historia.

Geografi.

Geografiämnet behandlar människan och hennes omgivning, natur- och kulturlandskapet, samspelet dem emellan och sambanden mellan olika geografiska områden. Ämnet, med hemort inom både naturvetenskap och samhällsvetenskap, skall ge eleven en förståelse för samband, sammanhang och helheter och en grund för att kunna se och bedöma alternativa lösningar på problem som har med människan och hennes omgivning att göra.

Geografiämnet skall ge en grundläggande referensram av kunskaper om olika platser och områden samt deras belägenhet. Geografin skall ge kunskaper om de geografiska upp täckterna, skilda natur- och kulturgeografiska miljöer i världen och om de grundläggande levnadsvillkoren inom dessa i ett historiskt perspektiv. Detta skall leda till elementära insikter i frågor som gäller mänsklighetens överlevnad. Eleven skall utveckla kunskaper om naturresursernas begränsningar och sträva mot en bättre hushållning med befintliga resurser. En ekologisk grundsyn skall prägla analysen av förhållandet mellan människan och hennes omgivning.

För att analysera sambandet mellan människa och miljö krävs kunskaper om olika livsformer och deras konsekvenser för naturen, om de naturprocesser som format landskapet och om det komplicerade samspelet mellan mark, vatten och luft. Geografiämnet tar upp de naturgivna betingelserna för människans existens och verksamheter och behandlar konsekvenserna av hennes utnyttjande av jorden och dess resurser.

Geografiämnet skall ge insikter i frågor om människors ömsesidiga beroende, lokalt, regionalt och globalt. Ämnet skall också ge insikter i frågor som rör den ojämna resursfördelningen. I ämnet studeras den mänskliga populationens tillväxt och fördelning över jordytan samt förän-

dringarna av detta. Vidare studeras de mänskliga verksamheternas utbredning och förändringar och hur detta sammanlänkar platser och regioner.

Geografin ger kunskaper om omvärlden och syftar till att stärka elevens rumsuppfattning. Ämnet skall bidra till att bygga en grund för förståelsen av olika regioners naturbetingade, kulturella, sociala och ekonomiska särart. Dessutom skall geografiämnet främja elevens intresse för att lära känna människors skilda levnadsvillkor. Det bidrar därigenom till en ökad förståelse och respekt för andras kultur, värderingar och sätt att leva.

Mål att sträva mot.

Skolan skall i sin undervisning i geografi sträva efter att eleven

- vidgar sina kunskaper om natur och samhälle och sambanden däremellan i olika delar av världen och därigenom får förståelse för människors levnadsvillkor,
- får insikt i de processer som formar och förändrar naturlandskapet inklusive människans påverkan på dessa processer och konsekvenserna därav,
- får kunskaper om hur landskapet har förändrats under olika historiska betingelser och får insikt om hur landskapet fungerar som resurs,
- utvecklar förmågan att reflektera kring och ta ställning till olika alternativ för resursfördelning och resursanvändning samt ökar förtrogenheten med ekologiskt tänkande,
- vidgar sina kunskaper om hur människans olika ekonomiska, tekniska, politiska, sociala och kulturella aktiviteter länkar samman platser och regioner och kan reflektera över följderna av sådana samband,
- får kännedom om hur människans föreställningar om världen och om kartbilden skiljer sig mellan olika tider och kulturer.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Ämnet geografi i skolan handlar om beskrivning, analys och konsekvensinriktning. Med beskrivning menas att lära känna världen. Analys innebär att kunna skaffa och använda hjälpmedel för att förklara och förstå. Med dessa kunskaper som grund

skall möjliga konsekvenser av människans påverkan i naturen och av rumsliga samband förstås. Detta utgör ämnets konsekvensinriktning.

Geografiämnets kunskapsinnehåll handlar om

- jorden och jordytan, naturgivna processer och effekter på jordytan av människans verk samhet över tiden,
- helheten och därmed begränsningen av sådant som utrymme och resurser,
- omvärlden och dess rumsliga mönster, processer och samband från den lokala till den globala skalan,
- de geografiska förutsättningarna för och konsekvenserna av förändringar i natur och samhälle.

Samspelet mellan människan och hennes omgivning studeras i olika landskap såsom hembygden, olika miljöer och olika länder. Successivt utvecklas och kompletteras elevens kunskaper om världen / jorden som helhet. Globen är modellen av helheten inom vilken alla studerade landskap har en plats och kartan är ett nödvändigt hjälpmedel i studierna. Ett centralt begrepp är landskap i dess vida betydelse av både natur- och kulturlandskap. Andra begrepp är plats, läge och utbredning.

Kunskaper om olika regioner och områden ger underlag för studiet av huvuddrag och strukturer, t.ex. identifiering av globala klimat- och vegetationszoner, jordbruks- och gruvdistrikt, industriregioner m.m. Begrepp som avstånd, utrymme, lokalisering och flöden är hjälpmedel för att eleven skall få kunskaper som inte bara är knutna till en unik plats och en speciell tid, utan är generella och användbara för kommande tider, i nya situationer och i nya områden.

Studier av landskapstyper leder till frågor om natur- och kulturlandskapets uppkomst, framväxt och förändringar. Bakgrunden till förändringar är regionala olikheter i den geografiska fördelningen av bl.a. naturförutsättningar, människor, resurser och verksamheter. En analys av landskapsförändringar måste vidare omfatta faktorer som omvärldsuppfattning, teknikens möjligheter, ekonomins restriktioner, attityder och politiska värderingar. Dessa faktorer ger upphov till flöden som flyttningar, handel eller andra kontakter mellan olika områden och därmed till rumsliga

samband.

En sådan allmängeografisk analys är en väsentlig del i en process- och konsekvensorienterad geografi. Det är skolgeografins uppgift att träna eleverna i att förstå förhållanden och processer i landskapet och att reflektera över konsekvenser därav, såväl i närmiljön som i global skala.

Mål som elevena skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- förstå vad en karta är och hur den används, vara förtrogen med globen och känna till olika platser och områdets lägen i förhållande till varandra samt kunna uppskatta avstånd,
- ha relevanta namnkunskaper i geografi,
- förstå innebörden av begreppen väder, klimat och årstider och ha kännedom om hur sådana förhållanden varierar över jordytan,
- känna till några krafter som har format jordytan och förändrar landskapet och som påverkar levnadsvillkoren,
- känna till några grundläggande egenheter hos svenska landskapstyper,
- vara medveten om hur vårt handlande påverkar närmiljön.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret.

Eleven skall

- ha kunskaper om världskartan och känna till viktiga namn, läges- och storleksrelationer och genom kartjämförelser kunna dra slutsatser om natur- och kulturlandskap,
- ha kännedom om hur människor lever och arbetar i skilda miljöer i världen samt kunna ange de viktigaste faktorerna bakom dagens landskapsbild och kulturlandskapets framväxt,
- ha kunskaper om några av de viktigaste processerna som formar och förändrar naturlandskapet och känna till huvuddragen i klimat- och vegetationszonerna i världen,
- förstå vad som utgör resurser i naturen, kunna se sambanden mellan naturresurser och verksamheter och ge exempel på hur vi påverkar den lokala och den globala miljön genom vårt handlande,
- ha kunskaper om hur viktiga förändringar

i samhället såsom industrialisering, urbanisering och globalisering av kommunikationer och handel har påverkat och påverkar landskapet och människans levnadsvillkor,

- kunna beskriva, jämföra och analysera områden genom att själv välja ut och göra kartor, bilder, texter och diagram.

Historia.

Undervisningen i historia skall ge eleverna sådana kunskaper att de kan se sig själva och företeelser i nutiden som ett led i ett historiskt skeende. Den skall stimulera elevernas nyfikenhet och lust att utvidga sin omvärld i en tidsdimension och ge dem möjligheter att leva sig in i gångna tider och de förutsättningar som då funnits för människans liv och verksamhet. Undervisningen skall på det sättet utveckla elevernas historiemedvetande och ge dem ett historiskt perspektiv på tillvaron. De kunskaper som eleverna får om det förflutna skall bidra till en förståelse av nutiden.

Historieämnet innefattar en viktig del av den kultur som skolan skall föra vidare. Varje kulturkrets och generation definierar det kulturarv man vill överföra till nästa generation utifrån sin tids värderingar och bedömningar. Undervisningen i historia skall bidra till att eleverna tillägnar sig en kulturell identitet. Undervisningen skall lägga en grund för elevernas vilja att granska, påverka och utveckla samhället och kulturen. Historieämnet skall ge eleverna ett instrument för att utveckla förmågan till kritiskt tänkande och ett analytiskt betraktelsesätt.

Jämförelser med den historiska utvecklingen i andra länder bidrar till en förståelse både av den egna kulturkretsen och för att män, kvinnor och barn från andra delar av världen har en annan historisk bakgrund. Samtidigt som undervisningen visar vad som skiljer olika länders historiska bakgrund åt skall den göra tydligt vad som förenar över tiden och rummet.

Undervisningen i historia skall utveckla elevernas förmåga till kritisk analys av olika framställningar av det förgångna i massmedier och i propaganda. Genom detta skall eleverna få ökad förmåga att göra allsidiga bedömningar av skeenden och händ-

elser utifrån sammanställningar av fakta och analyser av samband. Den skall också stimulera och utveckla elevernas berättarglädje och förmåga att göra framställningar i skrift och tal.

Mål att sträva mot

Skolan skall i sin undervisning i historia sträva efter att eleven

- utvecklar kunskaper om historiska strukturer, utvecklingslinjer och förändringsprocesser,
- tillägnar sig kunskaper om betydelsefulla historiska händelser, gestalter och epoker i Sverige, Norden och den övriga världen,
- får ett brett och djupt kunnande om det historiska kulturarvet i ett europeiskt perspektiv, med utgångspunkt i Sveriges och Nordens historia samt kunskaper om det historiska arv som människor från andra länder bär med sig,
- förvärvar en grundläggande historiesyn och ett historiemedvetande, som underlättar förståelsen för händelser och skeenden i nutiden och en beredskap inför framtiden,
- förstår bakgrunden till och kan se samband mellan och förklara historiska företeelser och skeenden,
- förstår att historiska företeelser och skeenden kan ses ur olika perspektiv och tolkas på olika sätt,
- utvecklar sin förmåga att använda historien som verktyg i förståelsen av studierna inom andra ämnen, blir medveten om att historiskt givna samhälls- och kulturformer är tidsbundna och att en gångens tids människor skall bedömas utifrån sin tids villkor,
- förvärvar en förmåga att bedöma tillförlitlighet och värde hos olika typer av texter och källor,
- får insikt om den identitet som det historiska arvet ger,
- Lär känna olika sätt att framställa historien i bild, musik och litteratur,
- utvecklar förmågan att själv skildra förlopp och handlingar i skrift och tal.

Ämnets uppbyggnad och karaktär.

Undervisningen i historia omfattar inslag av såväl politisk historia som ekonomisk och social historia samt kulturhistoria.

Särskild uppmärksamhet skall ägnas den svenska och nordiska kulturen, inklusive den samiska, det som format den personliga och kollektiva historiska identiteten. Undervisningen skall ge övergripande sammanhang och historisk bakgrund till de olika företeelser som eleverna möter i skolan och i samhället i övrigt.

Tid och historiemedvetande.

Historieämnet är uppbyggt utifrån tiden och historiemedvetandet som överordnade begrepp. Genom att eleverna får kunskaper om huvuddragen i den historiska utvecklingen tillförs deras bild av omvärlden en tidsdimension. Kontinuitet, förändring och omvandling är viktiga i detta sammanhang.

Historia skapas varje dag i små som stora sammanhang. Det är väsentligt att historia också uppfattas som ett sätt att se tillvaron i ett tidsperspektiv och därmed också som ett verktyg i förståelsen av andra ämnen och områden. För att uppnå detta krävs en god grund av baskunskaper om årtal, epoker och omvälvande händelser. Ämnet skall göra eleverna medvetna om att de lever i tiden: då - nu - sedan. De har själva tillsammans med sin familj, sin släkt, sin hembygd, sitt land en historia. Kunskapen om detta ger dem förståelse för människor och livsvillkor under skilda epoker och därmed referensramar för förståelse av skeenden i nuet och förväntningar inför framtiden. Undervisningen i historia skall ge eleverna möjlighet till en djupare kulturell identitet-utveckling genom att den knyter ihop generationers erfarenheter.

Vi lever i en tid som präglas av uppfattningen att samhället ständigt utvecklas linjärt. Men historien känner också cykliska förlopp och stillastående. Det är viktigt att eleverna bibringas insikten att samhällsutvecklingen till sin karaktär är dynamisk och därför oförutsägbar, men också lika påverkbar för levande och framtida generationer som den var för gångna tiders människor.

Historien har präglats av insatser och skeenden, konflikter och spänningar som påverkat utvecklingen i olika avseenden; kulturellt, socialt, ekonomiskt och tekniskt. Det mångfacetterade i skeenden och händelser skall lyftas fram. Dit hör de sociala, ekonomiska och kulturella framstegen, men

också konflikter, spänningar och makt-förskjutningar inom och mellan länder. Inte minst i den moderna historien måste också de mörka och destruktiva sidorna, såsom exempelvis etniska och religiösa förföljelser, finnas med i undervisningen.

Undervisningen måste göra eleverna medvetna om att varje tid ser på historien utifrån sina erfarenheter och värderingar och att historiska källor måste studeras utifrån denna insikt.

Ett interkulturellt perspektiv kan belysa skillnader och likheter mellan olika kulturer. Den utgångspunkt som aktuella händelser i nutiden, i elevernas egen historia, i den egna hembygden och i det egna landet ger, skall reflekteras mot och berikas av det historiska arv som människor har som kommer från andra länder. Den kultur som etniska minoriteter i vårt eget land har eller som invandrarna har med sig skall tas till vara i undervisningen så att den främjar tolerans och vidsynthet och motverkar ett etnocentriskt synsätt.

Mängden av historiska fakta är näst intill oändlig. Ett väl genomtänkt urval och en struktur i baskunskaperna är en förutsättning för en meningsfull behandling av ämnet. Studierna får inte bli en fråga om att hinna få en ytlig kunskap om en så stor stoffmängd som möjligt, men ej heller nedslag utan struktur och sammanhang.

Historieundervisningen skall bygga på elevernas upptäckarglädje och lust att vidga kunskaperna om sin omvärld i tiden och rummet. Elevernas möjligheter att göra egna val när det gäller fördjupning och inriktning blir därför av stor betydelse. Detta kan eleverna göra t.ex. genom en fördjupad studie kring någon historisk företeelse, ett skeende eller en epok med dess ideer och synsätt.

Användning av t.ex. databaser, hembygdsmuseer, tidningar och andra medier är en naturlig del av historieundervisningen. Eleverna får därmed tillfälle att stifta en viss bekantskap med historiska källor liksom att dokumentera, berätta om och beskriva historiska företeelser och händelser.

En gemensam referensram.

Kunskaper om den egna historien, hembygdens historia och grunderna i den sven

ska och nordiska historien hör till det som alla elever skall få del av. Eleverna skall få kunskaper om betydelsefulla epoker, händelser och personer i den svenska och nordiska historien fram till i dag med tillbakablickar och jämförelser mot tidigare skeden. Sagor, sägner och sånger från Norden kan bidra med kunskap om hur människor levde förr.

Till en gemensam referensram hör skeden i svensk och nordisk historia som vikingatid, medeltid och svensk stormaktstid. Undervisningen skall också behandla den allmänna historien, särskilt den europeiska inklusive antiken, och ge utblickar mot andra forntida kulturer och några viktiga uto-europeiska kulturkretsar. Vår tids historia med dess folkmord, revolutioner, krig och fredssträvanden hör likaså till det som alla elever skall vara förtrogna med.

Kvinnornas, männens och barnens olika världar är viktiga teman i den sociala och ekonomiska historien som visar hur människor levde, arbetade och skapade förr. Institutionella förhållandens samband med historiska händelser, epokskiften och förlopp bör belysas. Till den referensram som bör vara gemensam för eleverna hör särskilt betydelsefulla händelser och förlopp som reformationen, de senaste sekulernas revolutioner i olika länder och världsdelar, övergången från bonde- till industrisamhälle och folkrörelsernas historia. Undervisningen får inte stanna vid de yttre händelserna utan måste ta upp hur de konkret påverkat människors vardag och liv. Alla elever skall få del av hur den historiska kartan sett ut i olika tider med folkvandringar, statsbildningar och handelsvägar etc.

Dåtid - nutid - framtid.

Historieundervisningen ger en bakgrund till nutida politiska, kulturella, ekonomiska och sociala förhållanden och skeenden. Historien får en belysning utifrån nutida förhållanden liksom nutiden blir belyst av historien. Undervisningen handlar om vad som påverkat utvecklingen under skilda tidsepoker och om sambanden mellan olika faktorer. Varje tid betraktar företeelser i ljuset av den egna tidens erfarenheter, framtidsutsikter och förhållanden. Förskjutningar i perspektiven sker ständigt och stoffvalet i historia skall spegla dessa

förskjutningar. Undervisningen sätter på så sätt in aktuella frågor i ett historiskt sammanhang. Så kan i en tid som vår behandlas även sådana centrala samhällsfrågor som miljöfrågor i ämnet historia. Avverkning av skogar under antiken med jordförstörelse som följd är ett exempel på händelser som givit effekter på miljön in i vår egen tid. Ett annat tydligt och aktuellt exempel är de omvälvande händelserna i Europa, främst Östeuropa, den historiska bakgrunden till och konsekvenserna av dessa förändringar.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret.

Eleven skall

- känna till hembygdens historia och kultur,
- känna till grunddragen i den äldre svenska och nordiska historien samt kunna jämföra med några andra länder,
- kunna redogöra för hur män, kvinnor och barn levt och tänkt i några skilda miljöer och tider i Sverige och på några andra platser i världen.

Mål som eleverna skall ha uppnått i slutet av det nionde skolåret

Eleven skall

- kunna redogöra för viktiga händelser och känna till gestalter, ideer och förändringar i den historiska utvecklingen i Sverige och Norden samt kunna jämföra med andra länder,
- känna till den historiska utvecklingen i några ledande världsmakter förr och nu,
- ha insikt i hur människor levde och försörjde sig i förindustriella samhällen och hur industrialiseringen och andra stora omvälvningar har förändrat människors livsvillkor,
- kunna identifiera och reflektera kring några olika händelser eller skeenden med betydelse för vår egen tid,
- vara medveten om att historiska händelser och förhållanden kan betraktas på olika sätt,
- kunna reflektera över hur information och propaganda har använts förr och används idag som ett medel för påverkan.